

בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל
והרבנית הצדיקת מרת חוה שאשא ע"ה מווארקא

בראשות הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

הלכה ומנהג

חמשה עשר

בשבט

הלכות כלליות בברכות

גיליון קצ"ג
שבט תשפ"ג

בשבילי אורייתא - ווארקא | הלכה ומנהג חמשה עשר בשבט | ב

יו"ל ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא
בראשות:
הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א
בני ברק
ישראל

Bishviley Orayso - Vurke
1a Imrei Baruch st
Bnei Brak
Israel
bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות
©

גליון קצ"ג
שבט - תשפ"ג

לעילוי נשמת

איש היקר והמויחד שבאנשים, רודף צדקה וחסד, מוקיר רבנו ותלמידיו, פיר נתן לאביונים, מעורר לבבות בתפילותיו, אהוב ונחמד על הבריות, טוב לב, עניו ושפל רוח,

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל
בן **אדאמיר הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל
שנלב"ע בשבת קודש פ' "ואתה תצוה" וגו' ו"ויקחו אליך" וגו'
ט' באדר תשע"ח

גליון קצ"ג

תוכן העניינים

- **פרק א - חמשה עשר בשבט** עמוד ה'
  - ראש השנה
  - מהי חנטה
  - שנה חדשה
  - מעשר
  - ערלה
  - נטע רבעי
  - שמיטה
- **פרק ב - הלכות ומנהגי היום** עמוד ח'
  - תענית
  - תענית חתן וידוי
  - תחנון
  - תפילה לדוד
  - אבל כש"ץ
  - הליכה לבי"ע
  - יומא דפגרא
  - אוסטרליא. ארגנטינא
  - אכילת פירות
  - טעם לאכילת פירות
  - סוגי פירות
  - ל' מינים. ט"ו. י"ג. י"ב
  - ביום או בלילה
- **פרק ג - אתרוג** עמוד י"ב
  - אכילת אתרוג
  - סגולה
  - ברכת אתרוג
  - ברכת שהחיינו
  - תפילה על האתרוג
  - מסוגל לישועות
- **פרק ד - ברכת שהחיינו** עמוד י"ד
  - פרי חדש
  - גמר הבשלה
  - פירות הנמצאים כל העת
  - פירות העץ והאדמה
  - פירות ארץ ישראל בחו"ל** עמוד ט"ו
  - תרומות ומעשרות
- חשש ערלה
רמז במנין וסוגי הפירות
- **פרק ה - ספק ברכות** עמוד י"ח
  - ברכות דאורייתא או דרבנן**
  - ברכת המזון דאורייתא
  - ברכה שאינה צריכה
  - חומרת ברכה לבטלה
  - ספק ברכה
  - הרוצה להחמיר
  - אכילה בספק ברכה
  - לפטור במאכל או מאחר
  - אכילה לצאת מספק
  - ספק ברכת המזון
  - לשון ארמי
  - הרהור
- **פרק ו - הלכות כלליות בברכות הפירות כ"ב**
  - ברכה בישיבה
  - לאחוז בימינו
  - פתיחת אגוז
  - קילוף לפני ברכה
- **פרק ז - שינוי מקום** עמוד כ"ג
  - שינוי מקום בפירות
  - ז' מינים שינוי מקום
  - ה' מיני דגן, שינוי מקום
- **פרק ח - מהלכות קדימה בברכות** עמוד כ"ד
  - ז' מינים, שלם, חביב
  - המוציא, מזונות
  - פרי הגפן
  - זית, תמר, עינב, תאנה, רימון
  - פרי העץ, פרי האדמה
  - שהכל
  - חצי פרי מין שבעה
  - קדימה כשברכותיהן שוות
  - העץ - האדמה לפני שהכל
  - כוסס חיטה

- ברכת היין
סוג שרוצה לאכול עכשיו
ברכת אורז להוציא עוגה
תבשיל דגן לפני ז' מינים
מאכל ומשקה שהכל
שהכל לפני ב' ריח
קדימת מין שנמשלו ישראל
סדר ברכה ושהחיינו
קדימה בברכה, אכילה
- **פרק ט - כמה מהלכות ברכות**
עמוד כ"ט
- פרי מרוסק
קליפות תפוזים
ברכת היין
מוצרים ללא גלוטן
לחם ללא גלוטן
פיצה
קרטונים
- **פרק י - שיעור אכילה לברכה**
עמוד לא
- ברכה על כל שהוא
טועם תבשיל
טועם ובולע
טעימה בכוונה ליהנות
גדר טעימה
- **פרק יא - ברכות של כמה מיני פירות לג**
- **פרק יב - תבשיל מה' מיני דגן**
עמוד ל"ו
- סוגי ה' מיני דגן
ה' מינים בתבשיל
דגן לדבק
דגן לדבק ולהטעים
דייסא עם חלב
קציצות דג - בשר
שניצל
ה' מינים במרק
גרנולה
טשולנט חמין
עוגת גבינה
- עוגת שטרודל
ממתקי שוקולד עם ה' מיני דגן
דגן מורגש בטעמן
ביסקוויט מצופה שוקולד
גביעי גלידה
רשימת רכיבים
- **פרק יג - ברכות ממתקי שוקולד**
עמוד מ"ג
- **פרק יד - ט"ו בשבט בשבת**
עמוד מ"ד
- **פרק טו - חשש ערלה**
עמוד מו
- פריחה מוקדמת
עצי מילואים
העברת עצים מהמשתלה
פירות מוקדמים בעץ
סורים
תמרים וזיתים
אחוזי ערלה בפירות
- **פרק טז - כמה מהלכות הפרשת חלה**
עמוד מח
- שיעור הפרשה בברכה
שיעור בלי ברכה
קמח מלא
קמח עם סובין
צירוף פת במקפאי
- **פרק יז - תשובה להלכה**
עמוד נ'
- ליקר אתרוגים מקליפות אתרוגים
בשביעיית
שאריות חומרי הדברה באתרוגים
- **פרק יח - אמרות קודש**
עמוד נה
- חכמים קובעים הטבע
תחילת התגלות שפע בט"ו
כי האדם עץ השדה
תפילה לאתרוג נאה
עמוד ס'

פרק א חמשה עשר בשבט

ראש השנה

א. באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו¹.

ובגמרא² מפרש: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה. ברש"י שם מפרש: שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות, ונמצאו הפירות חונטין מעתה. בירושלמי³ כתב: ר' זעירה רבי אילא רבי לעזר בשם רבי הושעיה, חד אמר כבר יצאו גשמי שנה כולה וכבר רובה של תקופה מבחון (כמו טעם הבבלי) וחורנה אמר עד כאן הן חייני ממי השנה שעברה, מיכן והילך הן חייני ממי השנה הבאה.

מדי חנטה

ב. חנטה, היא העת שבה נופל הפרח ומתחיל פרי קטן לבקוע תחתיו⁴. המאירי⁵ כתב שני פירושים לחנטה:

א. חנטה היא הוצאת פרי קטן⁶.

ב. יש מפרשים שהיא חנטה שהיא קודם שיצא הפרי כלל, אלא הוצאת מה שהוא כעין פרחים⁷.

שנה חדשה

ג. יום ט"ו בשבט מתחילה שנה חדשה לאילנות, לגבי דיני מעשר, ערלה, נטע רבעי, ושמיטה⁸ (לדעת כמה פוסקים).

----- מקורות וצינונים ----- =

¹ משנה מס' ראש השנה ב.

² ראש השנה יד.

³ ירושלמי ראש השנה פ"א הל' ב' ו':

⁴ רש"י במדבר י"ז כ"ג

⁵ ראש השנה משנה א'

⁶ וכ"מ בתוס' ר"ה י"ב: ד"ה התבואה

⁷ ראה עוד כפתור ופרח (פרק נ"ג). חזו"א שביעית (פ"ז אות י"א, י"ב).

⁸ לדעת הרמב"ם ורוב פוסקים ר"ה לשמיטה הוא בתשרי, ודעת רבינו חננאל שר"ה בט"ו בשבט. ראה להלן סעי' ז'.

ד. יום זה אינה ר"ה לדון בו את פירות האילן, שהרי פירות האילן נידונין בעצרת⁹, שהיא זמן הבאת שתי הלחם מחיטה¹⁰.

מעשר

ה. התורה אמרה¹¹ עשר תעשר וכו' שנה שנה, חז"ל למדו¹² שאין מעשרין משנה אחת על חברתה. וזה נוגע למעשה בשני מישורים:

א. ט"ו בשבט הוא זמן קביעת תחילת שנה, לאיזה סוג מעשר להפריש. מפני שכשמונים משנת השמיטה, אז שנות: א' ב' ד' ה', הם מעשר שני. ושנות ג' ו', הם מעשר עני.

ב. גם לפני סדר המעשרות, שאין מעשרין משנה על חברתה. פירות שחנטו לפני ט"ו שבט מועשרים על שנה קודמת ופירות שחנטו לאחר ט"ו שבט, מועשרים על שנה הבאה.

אין תורמין מפירות אילן שחנטו פירותיו קודם לכן (לפני ט"ו בשבט), על פירות האילן שחנטו לאחר מכאן (אחרי ט"ו בשבט)¹³.

ערלה

ו. כתיב בתורה¹⁴ וכי תבאו אל הארץ ונטעתם פל עץ מאכל וענלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל. ולכן אסורים פירות ערלה באכילה ובהנאה¹⁵.

חישוב שנות ערלה

ז. בתחילת גידולו, נחשב העץ ל"נטיעה" וראש השנה שלו הוא בא' תשרי. לאחר מכן נחשב ל"אילן" ור"ה שלו הוא בט"ו שבט¹⁶.

----- מקורות וצינונים ----- =

⁹ משנה ר"ה טו. בעצרת על פירות האילן.

¹⁰ ר"ה טו. מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן. וברשי" שם עץ שאכל אדם הראשון חיטה היתה.

¹¹ דברים י"א

¹² תנ"כ פ' בחקותי (ס"פ י"ב). תרומות (פ"א משנה ה') וברע"ב שם.

¹³ רש"י ר"ה י"ד.

¹⁴ ויקרא י"ט כ"ג.

¹⁵ רמב"ם (הלי מאכלות אסורות פ"י ה"ט) שו"ע יו"ד ס"י רצ"ד (סעיף א').

ולכן אם (לדוגמא): נטע, מ"ד יום, לפני ראש השנה של שנת תשפ"א (דקיי"ל שלשים יום בשנה חשוב שנה לענין נטיעה, אלא שאין נטיעה קולטת פחות מ"ד יום¹⁷). הרי, "מ"ד יום" משנת תש"פ, שנת תשפ"א, שנת תשפ"ב, נחשבות לג' שנים. ופירות שחנטו עד ט"ו שבט בשנת תשפ"ג אסורים משום ערלה, מפני שמשתייכים לשנה הקודמת¹⁸.

נטע רבעי

ח. כתיב בתורה¹⁹ וּבְשָׁנָה הַרְבִּיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִי קֹדֶשׁ הַלְוִיִּם לָהֶּן, ודינים כמו פירות מעשר שני²⁰.

חישוב שנת נטע רבעי

ט. פירות אלו שגדלו (כנ"ל סעיף ה:), מט"ו בשבט שנת תשפ"ג, עד יום ט"ו שבט תשפ"ד יש להם דין נטע רבעי²¹.

י. בימינו, פודים את הפירות בכסף²²

שמיטה

יא. דעת רבינו חננאל²³ שראש השנה לשביעית בפירות האילן, הוא ט"ו בשבט, בין להקל (פירות שחנטו בשנה שביעית לפני ט"ו בשבט, של שישיית הם). ובין להחמיר (פירות שחנטו בשמינית לפני ט"ו בשבט, של שביעית הם). וכן דעת השל"ה²⁴. אבל דעת הרמב"ם²⁵ שגם לפירות האילן, השנה שלהם מראש השנה²⁶ (תשרי) עד ראש השנה. וכ"ד רוב הפוסקים, הרדב"ז, מהר"ם לובלין, כפות תמרים. פני יהושע. פאת השולחן. וראה שפת אמת²⁷.

----- = מקורות וציטוטים -----

¹⁶ ר"ה ט: ט"ז יו"ד סימן רצ"ד (ס"ק ז')

¹⁷ שו"ע סי' רצ"ד ש"ך (ס"ק ט')

¹⁸ שו"ע יו"ד סימן רצ"ד (סעיף ד')

¹⁹ ויקרא י"ט כ"ד.

²⁰ רמב"ם (הל' מע"ש ונטע רבעי פ' ט' הל' א') נטע רבעי ה"ה קודש, שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קודש הלולים לה', ודינו להיאכל בירושלים כמעשר שני. שו"ע יו"ד (סי' רצ"ד).⁽¹⁾

²¹ שו"ע שם.

²² רמב"ם מע"ש (פ"ד הל' ג') שו"ע יו"ד (סי' של"א קל"ז).

²³ ר"ה ט"ו:

²⁴ שער האותיות (אות ק').

פרק ב הלכות ומנהגי היום

תענית

יב. יום זה אסור בתענית²⁸. וכתב רבינו גרשום בתש"ו²⁹ שדין ט"ו בשבט כיומא דפגרא כיון שנשנו יחד עם הארבעה ראשי שנים, לכן הוקשו זה לזה. גם כשחל יום פטירה של אב או אם, יא"צ, אין מתענים³⁰.

תענית חתן וידוי

יג. חתן אינו מתענה ביום חופתו כשחל בט"ו בשבט, משזוכר בגמרא שהוא יו"ט אין להתענות³¹. אבל חתן אומר הודוי במנחה³².

תחנון

יד. אין אומרים ביום זה תחנון³³, כיון שנקרא ראש השנה³⁴, וכמו כל הדי ראש השנה שהן יו"ט³⁵.

ואין אומרים תחנון גם במנחה שלפניו³⁶ (בס' לקט יושר ע' קנ"ג מביא מנהג לומר תחנון במנחה שלפניו. ובס' נוהג כצאן יוסף (קצ"ב) כתב, לומר תחנון בט"ו במנחה וגם במנחה שלפניו).

----- מקורות וציונים ----- =

²⁵ הלי שמיטה ויובל, (פ"ד הלי ט)
²⁶ משנה ברה"ב. באחד בתשרי ראש השנה לשמיטין ולויבולות, ובגמרא שם ח: ילפינן שנה שנה מתשרי דכתיב בתשרי (דברים י"א י"ב) מראשית השנה.
²⁷ סוכה ל"ט:
²⁸ שו"ע סימן תקע"ב סעיף ג'. הגהות מיימוניות (פ"א מהל' שופר אות א').
²⁹ סימן י"ד. מובא בתש"ו מהר"ם מרוטנבורג סימן ה'.
³⁰ רמ"א סי' תקס"ח (סעיף ט').
³¹ מג"א (סימן תקע"ג ס"ק א). מובא במשנ"ב (שם ס"ק ז').
³² עצי חיים (או"ח סי' כ"ז). לבושי מרדכי אהע"ז (ח"א סי' מ"ט). מבית לוי (פרק ל"ח).
³³ שו"ע סימן קל"א (סעיף ו'), ובמשנ"ב שם.
³⁴ ראש השנה ב.
³⁵ הגר"א שם ס"ק י"ג

תפילה לדוד

טו. פסוקי "תפלה לדוד" אין אומרים, אבל פסוקי "בית יעקב" אומרים³⁷.

אבל כש"ץ

טז. נהוג שאבל ר"ל, מתפלל לפני העמוד³⁸.

הליכה לבית עלמין

ז. מותר לצאת לבית עלמין בט"ו בשבט, אבל אין אומרים הזכרת נשמות ותחינות, רק פסוקי תהלים הנהוגים³⁹.

יומא דפגרא

יח. ט"ו בשבט היה כעין יומא דפגרא לתלמידים⁴⁰.

אוסטרליא, ארגנטינא

טט. ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות בכל הארצות, אפילו באותם מקומות שזמן הגשם הוא לאחר הפסח כמו: אוסטרליה, ארגנטינה, וכדומה, שבעיקר נגרים אחרי ארץ ישראל⁴¹.

אכילת פירות

כ. נוהגים להרבות באכילת מיני פירות של אילנות בט"ו בשבט נוהגים האשכנזים להרבות בו במיני פירות של אילנות לכבוד שמו של יום⁴².

----- מקורות וציונים ----- =

³⁶ ס' המנהגים לר"י טירנא. כנסה"ג (סי' קל"א הגב"י). משנ"ב (קל"א ס"ק ל"ה) בשם ס' עולת תמיד.

³⁷ מקור אמירת הפסוקים בטור, אבודרהם, סידור אריז"ל, ורק בימים שאין אומרים למנצח ווא"א אין אומרים בית יעקב. מבית לוי (פרק ל"ח).

³⁸ ביאור הלכה (סימן קל"ב). בימים שאין אומרים תחנון ואומרים למנצח, אבל מתפלל לפני העמוד. מבית לוי (פרק ל"ח).

³⁹ גשר החיים (פי"כ"ט סימן ו'). מבית לוי (פרק ל"ח).

⁴⁰ יון מצולה. מנהגים ק"ק וורמיישא ע' רמ"ט. מועד לכל חי (סי' ל')

⁴¹ הר צבי (ח"ב או"ח סי' כ"ט).

ובס' שבט מוסר⁴³ כתב: בני הוי זהיר לברך על הפירות בחמשה עשר בשבט, שמנהג ותיקין הוא.

טעם לאכילת פירות

כא. כמה טעמים נאמרו לאכילת פירות בט"ו בשבט:

- א. כדי שיזכרו שהיום ר"ה לאילנות ויתפללו עליהם שיתברכו הפירות⁴⁴.
- ב. כתיב, שבטי יי עדות לישראל להודות לשם ה', היינו כי י'ה' שבט (ט"ו בשבט) נועד לישראל להודות לשם ד' בברכה⁴⁵.
- ג. על די ההנאה מבריאת הקב"ה ושבח וקילוס יגיע מזה תענוג לד' כדכתיב כל פעל ד' למענהו. ובט"ו בשבט שעולה השרף באילנות, המנהג לאכול פירות לשבח ולקלם לד' על העבר וגם על התחדשות הכוח והשרף באילנות וכו'⁴⁶.

סוגי פירות

כב. מנהג לאכול סוגי פירות מפורש גם על פי הירושלמי⁴⁷: רבי חזקיה ר' כהן בשם רב, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא אכל. ר' אלעזר חשש להדא שמועתא ומצמיח ליה פריטין, ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא (אולי רמז לט"ו בשבט).

בפני משה מבאר: משום שאינו נותן לבו לחזור אחריהם לברך להודות השם ב"ה שברא מינים אלו להחיות בהם בני אדם, וכמו שאינו נחשב בעיניו טובתו יתעלה ב"ה. ובס' פרי עץ הדר (נדפס ליוורנו תר"ל) נתן רמז לענין.

----- מקורות וציונים ----- =

⁴² ס' עיבור שנים לרבי ישכר בן סוסאן, תיקון ישכר. 'המחזור הגדול' המנהג לרבי בנימין הלוי אשכנזי רב קהילות אשכנזים בסלוניקי. כנסת הגדולה (ס' קל"א הגב"י). מביאו מס' תיקון ישכר דף ע"ב. המגן אברהם (ס' קל"א ס"ק ט"ז). מובא באליה רבה (שם ס"ק י"ד). פרי חדש (ס"ק ו').

⁴³ פרק ט"ו אות ק"ט.

⁴⁴ אדני פז דף י"א ע"ד.

⁴⁵ תולדות יצחק

⁴⁶ תורת אמת. לובלין

⁴⁷ סוף מס' קידושין

לי מינים. ט"ו. י"ג. י"ב.

כג. יש נוהגים לאכול שלוששים מיני פירות⁴⁸.
יש נוהגים לאכול ט"ו מיני פירות⁴⁹, ויש הנוהגים לומר אחד מט"ו פרקי "שיר המעלות" בין פרי לפרי⁵⁰. ויש נוהגין לאכול ז' מיני פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל⁵¹ (וראה עוד בב"ח סי' ר"ח: דקדושת הארץ הנשפעת מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ וכו' ולכן הנוסח בברכה ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה, כי באכילת פירותיה אנו ניוונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה).

יש נוהגים לאכול י"ג מיני פירות כמספר "אחד"⁵². ועכ"פ לא יחסרו מי"ב מינים⁵³ (בתוס' חיים על חיי אדם, שזה נגד י"ב צירופי חוי').

ביום או בלילה

כד. יש נוהגים לאכול פירות ט"ו בשבט ביום הט"ו⁵⁴, ויש שנהגו לאכול הפירות בלילה⁵⁵.

----- מקורות וציטונים ----- =

⁴⁸ רבי חיים ויטאל. חמדה"י ח"ב שובבים פ"ג.

⁴⁹ מאמר המנהגים מהר"ם חאגיז משם האר"י.

⁵⁰ מועד לכל חי סי' ל' ס"ק ז'.

⁵¹ מל"ח שם ס"ק ח.

⁵² מנכד הישמח משה, קו' כרם שלמה

⁵³ ס' אבן ישראל עמ' כ"ח.

⁵⁴ אבן ישראל שער ה'

⁵⁵ יפה ללב (ח"ב אות ט"ו). מועד לכל חי (סי' ל' ס"ק ז'). ומנהג עדות מזרח לערוך תיקון ולימוד.

פרק ג אכילת אתרוג

כה. כתב רבי יצחק פלאגיי שעושין האתרוג רוקח מרקחת אחר החג בכדי להעלותו על השולחן ב(ליל) ט"ו בשבט בכלל הפירות⁵⁶.

סגולה

כו. בספה"ק נכתב בענין וסגולה מיוחדת באכילת אתרוג:

- א. מי שאוכל אתרוג יזכה להשלים שנתו⁵⁷.
- ב. סגולת אכילת אתרוג להשפיע כח בפרי העץ ולזכות לאתרוג נאה⁵⁸.
- ג. אתרוג בט"ו בשבט הוא סגולה לרפואה⁵⁹.
- ד. סגולה למעוברת שתלד בנקל ולמקשה לילד שתלד בריווח⁶⁰.

ברכת אתרוג

כז. ברכת האתרוג הוא בורא פרי העץ. גם אחרי בישול וריקוח מפני שזהו דרך הכנתו לאכילה⁶¹.

ברכת שהחיינו באתרוג

כח. אין מברכין ברכת שהחיינו על אכילת אתרוג בט"ו בשבט, מפני כמה טעמים:
א. פרי שאינו מתחדש משנה לשנה, אפילו אם יש ימים רבים שלא אכל ממנו
אינו מברך שהחיינו. ואתרוג הרי דר באילנו משנה לשנה⁶².

מקורות וציטוטים

⁵⁶ יפה ללב (ח"ב אות ט"ו). סי' תרס"ד אות ט"ו. בן איש חי (פ' ראה אות י"א). משמרת שלום (סי' מ"ד ס"ק ב'). כפה"ח (שם ס"ק ס'). דרכי חיים ושלום (אות תתל"א). מנהג בעלז. ליקוטי מהרי"ח (ח"ג ע' קט"ו):

⁵⁷ אהל ישכר ע' ק"כ משם היהודי הק' מפשיסחא.

⁵⁸ עוללות אפרים

⁵⁹ מדרש ויקרא ל"ז ב'. זרע קודש.

⁶⁰ אורחות חיים, ספינקא, (סי' תרפ"ד סעיף ד' אות ח').

⁶¹ ט"ז (סי' ר"ה ס"ק ג'). תשו' חתם סופר (או"ח סי' ר"ז). לחם הפנים (סי' נ"ב סעיף י"ב) בשם מהר"ם אש. דעת תורה (סי' ר"ב סעיף ו'). תשו' לבושי מרדכי תנינא (סי' מ"ד. כפה"ח (סימן ר"ב ס"ק נ"ה).

אבל המו"ק (סי' ר"ה) כתב שמברכין על מרקחת האתרוג שהכל.

ב. מפני שכבר ברכו שהחיינו בעת נטילת ד' מינים בסוכות, לכן אין לברך שוב באכילה. שהרי עיקר ברכת שהחיינו על פרי חדש הינו בשעה שרואהו לראשונה.⁶³

ג. אין שמחה בלבו של אדם על הראיה או אכילה רק אחרי שנעשה בו תיקון גדול בתערובת מינים שונים.⁶⁴

ד. אחרי הטיגון- בישול, אין ניכר באתרוג אם הוא חדש או ישן. ולפני הטיגון- בישול, לא עומד כלל לאכילה.⁶⁵

תפלה על אתרוג

כט. קבלנו מרבותינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהודר שיזמין הש"י בעת המצטרך למצוה, כי הגה זה היום אשר עולה השרף אילנות והוא כפי הזכות של כ"א מישראל וכו'. ותפלתו תעשה פירות.⁶⁶

מסוגל לישועות

ל. מקובל מצדיקים שבט"ו בשבט הזמן מסוגל להמשיך ישועה להיפקד בזש"ק.⁶⁷

----- מקורות וציטוטים -----

⁶² שו"ע סי' רכ"ה סעיף ו'. משנ"ב (שם ס"ק ט"ז). ובתשו' שער אפרים (סי' ל"ה).

⁶³ עירובין מ: רש"י, שו"ע סי' רכ"ה ס"ג. (לקט יושר ע' 149). תשו' מהר"י אשכנזי (או"ח סי' ט').
בן איש חי (פ' ראה אות י"א). האלף לך שלמה (או"ח סי' צ"ב). הכתב סופר (או"ח סי' כ"ג) דחה סברא זו מפני ששהחיינו קאי על המצוה לא על הפרי, וכ"כ פסקי תשובה (ח"א סי' צ"ט). עיי"ע בס' דעת תורה סי' רכ"ה ס"ק ו'.

⁶⁴ כתב סופר (או"ח סי' כ"ג). בשדי חמד ברכות (אס"ד סי' ב' או' ב') משיב על דברי הכ"ס.

⁶⁵ א"א בוטשאטש (סי' רכ"ה). ליקוטי מהר"י ט (ע' ל"ג הערה י"ח). בדי השולחן (סי' ס"ג ס"ק א').

⁶⁶ בני יששכר מאמרי שבט (מאמר ב' אות ב'). בו איש חי (לשון חכמים ח"א סי' ל"ו). ילקוט אוהב ישראל (ע' קנ"ו). אבן ישראל (שער ה' אות ג').

⁶⁷ שער יששכר מאמר פרי עץ (אות ב')

פרק ד ברכת שהחיינו

פרי חדש

לא. פרי חדש המתחדש משנה לשנה מברכין עליו ברכת שהחיינו⁶⁸. וכן פרי שמתחדש פעמיים בשנה, מברכים עליו שהחיינו⁶⁹.

גמר הבשלה

לב. אין לברך שהחיינו עד שנגמר תשלום גידול הפרי⁷⁰. ואם נגמר בישולו ועדיין קשה קצת, יכול לברך⁷¹.

פירות הנמצאים כל העת

לג. פירות שנמצאים כל העת בשווקים, אין לברך עליהם ברכת שהחיינו, מפני שאין כל כך שמחה בהם⁷².

לד. פירות מזובאים מחול, וברור שהם מעונה חדשה, יכול לברך עליהם שהחיינו⁷³.

פירות העץ והאדמה

לה. מברכים ברכת שהחיינו על פירות העץ ועל פירות האדמה⁷⁴.

----- מקורות וציטוטים -----

⁶⁸ שו"ע סי' רכ"ה סעיף ג'.

⁶⁹ רמ"א (סי' רכ"ה סעיף ו'). ועיי' בכפה"ח (ס"ק מ"ב). ובתשו' אגרות משה (ח"ה סי' מ"ג אות ב'),

שיברך עליו בכל פעם

⁷⁰ רמ"א (סי' רכ"ה סעיף ג'). משנ"ב (שם ס"ק י"ב), לענין שהחיינו אין לברך עד שיהיה נגמר תשלום גידולו שיהיה טוב למאכל וכו'. ולענין דיעבד יש לסמוך על דעת המג"א מהרדב"ז, שלא לחזור ולברך, ובשעה"צ (שם ס"ק י"ד) דבלאו הכי ברכת שהחיינו הוא רשות.

⁷¹ וזאת הברכה (פ"ח אות ב') מהגרי"ש אלישיב

⁷² וזאת הברכה (פ"ח ח'). וכגון רוב סוגי התפוחים שנמצאים כל השנה בשווקים, ונשמרים בקירור, אין מברכים עליהם שהחיינו.

וכן יודע מכמה גדולי ישראל, גם האדמו"ר רבי יואל מסאטמר כמעט ולא היה מברך שהחיינו מחמת ספק פירות שנמצאים רוב ימות השנה בארה"ב. ראה עוד בתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' מ"ג).

וראה עוד בתשו' אגרות משה (או"ח ח"ג סי' ל"ד) שברכת שהחיינו הוא רשות, ומספיקא יש למעט בו.

⁷³ ראה ס' תשובות והנהגות (ח"א סי' ר"א).

לו. לכן, פירות כמו אבטיח, מלון, תות שדה וכו' יש לברך עליהם שהחיינו.⁷⁵

פירות אר"י בחו"ל

לז. נכון לשנת תשפ"ג, מרוב תוצרת פירות וירקות, הנשלחת לחו"ל, אינה מופרשת תרומות ומעשרות.⁷⁶

תרומות ומעשרות

לח. ישנן דעות שונות בפוסקים לגבי החיוב להפריש תרומות ומעשרות בפירות וירקות הנשלחים לחו"ל,⁷⁷ המנהג המקובל הוא להפריש תרומות ומעשרות מתוצרת זו,⁷⁸ ללא ברכה.

חשש ערלה

----- = מקורות וציטוטים -----

⁷⁴ בשו"ע (סי' רכ"ה סעיף ו') אינו מחלק בין פירות העץ או האדמה, והרמ"א שם כותב שאין מברכין שהחיינו על "ירק חדש" דעומד כל השנה בקרקע. וברכת שהחיינו לא ניתקן אלא על דבר שבא מזמן לזמן (משנ"ב ס"ק י"ח), בביאור הלכה (שם ד"ה פרי): מברך שהחיינו, בין פרי העץ ובין פרי האדמה וכו'. המג"א (שם ס"ק י"ד) מביא השל"ה (שעה"א קדושה כלל י"א סי' ב') דאין מברכין על שום ירק וה"ה על לחם חדש, דאין ניכר בין חדש לישן. בערוה"ש (שם ס"ק י"ב) מביאו וכתב, שאנחנו מברכים שהחיינו על ירק חשוב כמו אוגערקעס וכו' דאינן מתקיימים מזמן לזמן. והג"רא"מ מארקסון שליט"א העיר, שמקור לשהחיינו נלמד מגמ' עירובין (מ): אקרא חדתא - שהוא בו"פ האדמה.

⁷⁵ וזאת הברכה (פ"ח מהגר"ש אלישיב). ובס' אורחות רבינו ח"א הביא שהחזו"א בירך שהחיינו על מלפפון (כנראה שאז לא היו מלפפונים כל השנה והיה בזה שמחה).

⁷⁶ בגלל חוסר הסכמת בתי הארזיה להפריש תרומות ומעשרות מהתוצרת הנשלחת לחו"ל, שרובה, לדבריהם, מגיעה לצרכנים שאינם יהודים.

⁷⁷ כמה מהפוסקים כתבו לפטור פירות א"י המיועדים לייצוא, מפני שנגמרה מלאכתם על דעת להוציאם לחו"ל. בתשו' המהרש"ם (ח"א סי' ע"ב). משפט כהן (סי' מ"ו). שאג"א (סי' צ"ז). עיי"ע ס' תורת הארץ (פ"ה מאות נ"ב). תשו' הגרא"ז מלצר שנדפס בכרם ציון (ח"ב עמ' קכ"ח). ראה משפטי ארץ (תו"מ פ"ג יב).

⁷⁸ חזון איש דמאי (סי' ט"ו ס"ק ד). אחיעזר אגרות ומכתבים. מעדני ארץ (פ"א מתרומות הל' כב א). כרם ציון (ח"ב עמ' ק"ל). אוסף חידו"ת מהגר"א קוטלר שמסיק לחיוב.

לט. בפירות העץ הנשלחים מא"י לחו"ל יש צורך להתייחס גם לחששות ערלה אפשריים בפירות אלו.⁷⁹

מוה"ר חיים ויטל זל"הה ביאר שיש שלשים מיני פירות האילן **ובעולם הבריאה** עשרה מהן לעומת עשר ספירות שלה ומפני שהן רחוקים מן הטומאה וקרובים לאצילות אין להם קליפה לא בפנים ולא בחוץ ונאכלים כמות שהן, ואלו הן: ענבים, תאנים, תפוחים אתרוגים לימוניס, אגסים, חבושים, תותים, שורבא"ש, חרובין.

ועשרה מיני פירות הם **בעולם היצירה** והן סוד י"ס דיצירה שהם בינונים בין עולם הבריאה ובין עולם העשייה שאינם קרובים לטומאה כמו עולם העשייה ולא רחוקים כמו עולם הבריאה ולכן גרעיני הזרע בתוך הפרי אינו נאכל, לפי שאינם רכים כגרעינים שבתוך הפירות דבריאה ואלו הן, זיתים, תמרים, גודגוניות, שופאיי'פאש, פרישקו'ש, זירגואיל'אש, משמיש'ים, ויישנאש, אקאראנים, נישפולאש, ועוד עשרה מיני פירות יש **בעולם העשייה** לעומת י"ם ולכן נאכל מה שבפנים ונורק מה שבחוץ, שקליפת הפרי היא מחיצה בינו ובין עולם החמודות וכו' ואלו הן, רמונים, אגוזים, שקדים, ערמונים, לוזים, הנקרא אלבייא"נאס, אלונים, פריסין, פיניוני"ס, פסתוקי"ס, מאוזי"ש.

(קונטרס פרי עץ הדר מבע' חמדה". ס' עץ השדה מהמקובלים. ברכת אליהו ממהר"מ חאגיז)

----- מקורות וציטוטים ----- =

⁷⁹ ישנם מספר סוגי פירות עץ, הנשלחים לחו"ל ללא הפרשת תרו"מ שעפ"י המצב באותה העת ועונה, ניתן לצרוך מהם ללא חשש לערלה, זאת מחמת העובדה שהם נאריים בבתי האריזה הגדולים המפוקחים על ידי הרבנות גם לעניין ערלה. פירות הדר למיניהם: תפוזים, אשכוליות, קליפים קלמנטינות, פומלות. אפרסמון, אבוקדו, מנגו, רימונים, תמרים. ויש לשים לב, שהשנה (חורף תשפ"ג) אחוז הערלה באוכמניות [משווקים ע"י 'אמפא' 'כרמל' 'אגראסקו'], מגיע לכ-30%. פרי הקרמבולה 12% ערלה. אבוקדו מלומה 6%. פפאיה 80% ערלה.

מנין הפירות וסוגים

מובא בשם רבינו חיים ויטאל ז"ל שיש לאכול שלשים מיני פירות, מהם עשרה שנאכלים קליפתם ותוכם (כגון, ענבים תאנים ותפוחים), עשרה שקליפתם נאכל ותוכם נזרק (כגון, זיתים חרובים ותמרים), ועשרה שתוכם נאכל וקליפתם נזרק (כגון, שקדים ואגוזים), ושלושת הסוגים הם כנגד שלשה עולמות, עולם הבריאה, עולם היצירה, ועולם העשייה.

בשם מהר"ם חגיז מובא מנהג לאכול ט"ו מיני פירות, בסדר הנ"ל, ה' כנגד בריאה, תאנה גפן תפוח אגסים וחרובים, שהם נאכלים בקליפתם כנ"ל. וה' כנגד יצירה, תמרים זית עונב גודגניות עוזרדין, שהם נאכלים ללא הגרעינים שבהם. וה' כנגד עשייה, רימון שקד אגוז חרמוס וסודרה, שנאכלים ללא קליפתם. וכדי לתת שפע לנשמה מעולם האצילות, צריך לברך על ריח האתרוג, ומביא שמצא בשם האריז"ל שהיה נוהג כסדר הזה.

ראיתי מביאים שהמקור לדברי מהר"ח"ו הם ממדרש תהלים (קד, כד) עה"פ "מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית". (נשמט כמעט מכל המהדורות שבדפוס, ונדפס בהערות של מדרש תהלים הוצ' בובר הערה ס"ו מכת"י), שלשים מיני אילנות הוציא אדם הראשון מגן עדן. עשרה מהן נאכלים מבחוץ ונזרקים מבפנים, ועשרה מהן נאכלים מבפנים ונזרקים מבחוץ, ועשרה מהם נאכלים כמות שהם, וכל אחד ואחד יש בו עשרה מינים ואין אחד דומה לחברו. סך הכל ג' מאות, הדא הוא דכתיב "מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית".

(ומצאתיו באוצר המדרשים (אייזנשטיין) (אלפא ביתא דבן סירא עמוד 46). אמר לו שלשים מיני אילנות הם בגנך, עשרה מהם נאכלין כמו שהם ואלו הן: תפוחים תאנים שקמים אתרוגין ענבים ספרגלים אגסים בטנים פלפלין ולימוניא היא לשון ישמעאל שעושיין מלוחין, ועשרה מהם נאכלין מה שבפנים ומה שבחוץ נשלכין ואלו הן: רמונים אגוזים שקדים פסתקין סנובדין מורלין קטפילין [קלפילין] גונזרין קרומין. ושמש בלשון ערב גוז לוז פסתק בנדוק שהבלוט דומן צנובר בלוט [...]), עשרה מהם נאכלין מה שבחוץ ואלו הן: תמרים זיתים חרובים פירסקין עזרדין שזופים אחוניות גודגניות חרותים עלוסים. אמר לו ומי נטעם? א"ל אדם הראשון לקח מגן עדן ולא יצא עד שלקחם משם ברשות הקב"ה. גם לקח עמהם כל מיני בשמים ומיני רפואות אחרים שלשים מינים).

יגדיל תורה (מהגר"ר משה לודמיר ז"ל) לט"ו בשבט

פרק ה ספק ברכות ברכות דאורייתא או דרבנן

ברכת המזון דאורייתא

מ. כתב הרמב"ם, כל הברכות הם מדברי סופרים⁸⁰, חוץ מברכת המזון⁸¹.
ודנו הפוסקים אם ברכהמ"ז דאורייתא רק כשאכל כדי שביעה, או גם אם אכל שיעור
כביצה⁸².

ברכה מעין ג' דאורייתא - דרבנן

מא. ברכה מעין שלש, נחלקו הראשונים אי הוי דאורייתא⁸³ או דרבנן⁸⁴, וכיון דהוי
פלוגתא דרבנותא, הוי ספיקא דדינא.

ברכה שאינה צריכה

מב. המברך ברכה שאינה צריכה, הרי נושא שם שמים לשווא, ונחלקו הראשונים אם
איסורו מדאורייתא⁸⁵ או דרבנן⁸⁶.

----- מקורות וציונים ----- =

⁸⁰ רמב"ם פ"ח מהל' ברכות (הל' י"ב).

⁸¹ רמב"ם פ"ב מהל' ברכות (הל' י"ד), ובכסף משנה בפ' ח'.

⁸² דעת המג"א ס"י קפ"ד (ס"ק ח'). ובמשנ"ב שם (ס"ק ט"ו). משנ"ב ס"י ר"ט (ס"ק י'), דוקא
כששבע, דאז הוא מחוייב מהתורה, ואם לא הוי דרבנן.
אבל בס' החינוך (מצוה ת"ל) שגם אם אכל שיעור כביצה, חייב לברך מדאורייתא, ומביאו
א"ר (ס"י קפ"ד ס"ק ח'). ובשעה"צ (ס"י קפ"ד ס"ק י"ז) כתב שיש כמה אחרונים (עי' צ"ח ברכות כ:
ד"ה ולו, ובגדי ישע) שמגמגם על דין המג"א כיון דעצם הברכה הוא דאורייתא, החמירו
חכמים בספיקו.

⁸³ דעת הטור (ס"י ר"ט) שגם ברכה אחרונה מעין ג' הוי דאורייתא, דמסמיך ליה אקרא,
וכיון מדברי הלכות גדולות (הל' ברכות פ"ז). והרשב"א (כיצד מברכין ל"ה. ד"ה אי נמי) הרא"ש
(כיצד מברכין ס"י ט"ז) מג"א ס"י קע"ב (ס"ק ג').

⁸⁴ בדברי הרמב"ם פ"ח (הל' י"ב) נראה שברכת מעין ג' הוי דרבנן, ומביאו ב"י ס"י ר"ט.
סמ"ג עשין (כ"ז קי"ג). והב"י (ס"י ר"ט) מקשה שלדברי הטור שהוא דאורייתא, לא היה לו
לכתוב דמסמיך ליה אקרא, אלא דמיייתי ליה מקרא.

⁸⁵ דעת המג"א (ס"י רט"ו ס"ק ו') שהרמב"ם בפ"א מהל' ברכות, סובר שהמברך ברכה
לבטלה עובר על איסור דאורייתא, שהרי נושא ש"ש לשווא וה"ה כנשבע לשווא. ובמשנ"ב
(שם ס"ק כ').

⁸⁶ א"ר (שם) כתב שגם דעת הרמב"ם שאיסורו מדרבנן. תוס' (ר"ה ל"ג. ד"ה הא) רא"ש
(קידושין פ"א ס"י מ"ט) ספר החינוך (מצוה ת"ל). דעיקר האיסור דרבנן, כיון שהוא מזכירו
בברכה דרך שבח והודאה, וקרא (לא תשא וגו') אסמכתא בעלמא (משנ"ב ס"י רט"ו ס"ק כ').

ברכה לבטלה, חומרתו

מג. חמורה איסור ברכה לבטלה משאר ספיקות דרבנן, כיון שאסמכוה לפסוק 'לא תשא', שחומרתו נחשב כחומר חייבי כריתות⁸⁷.

ספק ברכה

מד. בכל הברכות (חוץ מברכהמ"ז) אם מסתפק אם בירך או לא, מכיון שספיקא דרבנן לקולא, אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף⁸⁸.

הרוצה להחמיר

מה. אפילו אם ירצה להחמיר על עצמו ולברך, אינו רשאי⁸⁹.

אכילה בספק ברכה

מו. ספק בברכה ראשונה, אומרים ספק ברכות להקל, ומותר לאכול⁹⁰. ומידת חסידות יש, להימנע מאכילה⁹¹.

לפטור עם מאכל או מאחר

מז. וטוב שיפטור את הברכה על מאכל אחר⁹², או יבקש מאחר שיוציאו⁹³.

----- מקורות וציונים ----- =

⁸⁷ כתב בשעה"צ (סי' רט"ו ס"ק כ"א), משום דאסמכו איסור ברכה לבטלה אלאו דלא תשא כדאי' בשבועות ל"ט, דחשיב ליה בגודל חומרה כחייבי כריתות ומיתות ב"ד, וגם גדול עונשיה, לכן אפילו ספיקה חמור משאר ספק ואסור להחמיר מספק.

⁸⁸ רמב"ם שם, שו"ע (סי' ר"ט סעיף ג'). משנ"ב (שם ס"ק ט'). ושו"ע (סי' קס"ז סעיף ט').

⁸⁹ שו"ע (סי' קס"ז סעיף ט') בענין ברכת המוציא. משנ"ב (שם ס"ק מ"ט). משנ"ב (סי' רט"ו ס"ק כ') שעה"צ (שם ס"ק כ"א). ראה עוד פמ"ג פתיחה (ס"ק י"ז). ח"א (כלל ה' סעיף א'), בנשמת אדם (ס"ק א') האריך בביאור הענין.

⁹⁰ ראה שד"ח אס"ד ברכות (א' ס"ק י"ח י"ט). ראה עוד תשו' שבט הלוי (ח"א סי' ר"ה. ח"ז סי' כ"ט) שסוגיית הפוסקים דגם ברכת הנהנין אזלינן לקולא שלא לברך וכו'. דהאי כאילו מועיל וכו', גם מדרבנן הוא, והם אמרו לברך והם אסרו לברך בספק כיון שפוגעים בלתא דלא תשא דאורייתא או דרבנן, והעמידו דבריהם על דין תורה שלא לברך. ובס' מנחת שלמה (ח"א סי' י"ח ס"ק ח') שמותר לאכול ולשתות במקום ספק. ס' תשובות והנהגות (ח"ג סי' ע"ז).

⁹¹ מהרש"א (פסחים ק"ב. ד"ה פרשב"ם): בברכת הנהנה, אסור לאכול בלא ברכה דכאילו מעל. והגרעק"א, גליון ברכות (י"ב). על תוס' שם, הביאו. ובערוך השולחן (סי' ר"ב סעיף ב') מפרש דברי חז"ל (ביק' ל') האי מאן דבעי למיהוי חסידא, יקיים מילי דברכות, שחסיד עושה לפנים משורת הדין ומוציא עצמו מספק. עיי"ע שעה"צ (סי' קס"ז ס"ק מ"ח) דרשאי להחמיר על עצמו שלא לאכול.

בתשו' ארץ צבי (ח"א סי' כ"ז) מביא שעה"כ דברכות הנהנין חיובם מה"ת ובזה"ק (ריש פ' עקב), עיי"ש בביאור הדבר.

אכילה לצאת מספק

מח. אם אכל כדי שביעה משבעת המינים או חמשת מיני דגן, ונסתפק אם בירך לאחריו, יאכל עוד מאותו המין או ממין אחר שיעור כזית, ויברך אחריו⁹⁴.

ספק ברכת המזון

מט. הסתפק אם בירך ברכהמ"ז, צריך לברך מספק⁹⁵, וראוי ליר"ש ליטול ידיו ולברך המוציא⁹⁶ ולאכול כזית ולברך ברכהמ"ז⁹⁷.

לשון ארמי

נ. מצוה מן המובחר, לברך בלשון קודש⁹⁸,

אבל במקום ספק ברכה, נחלקו האחרונים אם יוכל לומר בלשון ארמי⁹⁹, 'ברוך רחמנא'¹⁰⁰ מלכא מאריה דהאי וכו' (מאכל או משקה) או לאו¹⁰¹.

----- = מקורות וציטוטים -----

⁹² ערוך השולחן (סי' ר"ב סעיף ב'): בספק בורא נפשות, החסיד אוכל עוד איזה דבר ומברך בורא נפשות. ובספק העץ או האדמה, החסיד אוכל עוד שני דברים שהם גם העץ וגם האדמה וכו'.

⁹³ שו"ע סי' קס"ז (סעיף ט'). משנ"ב שם (ס"ק מ"ט).

⁹⁴ פמ"ג סי' ר"ט (א"א ס"ק ג') כגון שאכל פרי עץ, יקח מיני מזונות, ויכולול בהברכה, מביאו משנ"ב (שם ס"ק י').

⁹⁵ שו"ע סי' קפ"ד (סעיף ד'). המג"א (שם ס"ק ח') כתב דוקא אם שבע. ובאליה רבא (ס"ק ה') שמשמע מהחינוך (מצוה ת"ל) דאפילו אכל כביצה חייב מדאורייתא. (עיי"ע שעה"צ ס"ק י"ז) שי"א עצם הברכה דאורייתא, החמירו בספיקו.

⁹⁶ שהרי כבר הסיח דעתו מאכילה קודמת.

⁹⁷ חיי אדם (כלל מ"ז סעיף ג'). משנ"ב סי' קפ"ד (ס"ק ט"ו).

⁹⁸ ב"ח (סי' קצ"ג ס"ק ב'). ערוך השולחן (סי' קפ"ה א') משנ"ב (סי' ס"ב ס"ק ג'). ובביאור הלכה סי' ק"א (ד"ה יכול) הביא מס' חסידים (סי' תקפ"ח) שלשון הקודש יש בו סגולות רבות מכל לשונות, והוא הלשון שהקב"ה מדבר בו עם נביאיו כמ"ש הרמב"ן בפ' תשא (ל' ג), וחז"ל אמרו (ב"ר י"ד ד') בלשון הקודש נברא העולם וכו' גם כשתיקנו כנה"ג את נוסח התפילה היו מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים והמה נמנו על כל ברכה בתיבותיה ובצירופי אותיותיה בכמה סודות נעלמות ונשגבות. וכשאנו אומרים דברים אלו כלשונם של כנסת הגדולה, אף שאין אנו יודעים לכיון, מ"מ עלתה לנו תפילתינו כהוגן, כי התיבות בעצמן פועלין קדושתן למעלה.

הרהור

נא. כשיש ספק ברכה, יש אחרונים שכתבו שיהרהר הברכה בלבו¹⁰².

כיון שמצינו פסוק מלא בתורה כי הוא יתברך ציווה אותנו לברך על מזונותינו, מכאן יש ללמוד שיש על האדם חובה עצומה **להיזהר בברכות החובה וגם בברכות הנהנין**, וכל הזהיר בהן הרי זה מופת על אמונתו הטובה, ועל זכות ליבו וגם מעיד על עצמו שיש ליהדותו שורש ועיקר והוא חסיד וירא חטא.

(רבינו בחיי כד הקמח ע' ברכה דף ע"ט)

----- מקורות וציונים ----- =

⁹⁹ דעת קדושים יו"ד (סי' י"ט סעיף ט"ו). א"א בוטשאטש (סי' רי"ט סעי' ד'). דרך פיקודיך (סוף מעי' ד'). תשו' רב פעלים (ח"ג סוסי' ז'). תשו' מהרש"ם (ח"א סי' ר"ה). דעת תורה (סוסי' רט"ו). ערוה"ש (סי' קס"ז סעיף כ'). סי' ר"ב סעיף ג'.

¹⁰⁰ ראה בה"ל (סי' קס"ז סעיף י' ד"ה בריך), אי צריך לומר אלהנא.

¹⁰¹ פמ"ג (סי' רי"ט משי"ז ס"ק ג'). סדר ברכת הנהנין לגרש"ז (פ"ג סעיף ד'). חו"ד יו"ד (סי' ק"ו). כשמברך אדעתא דלצאת ידי חובה אסור בהחלט להזכיר השם אף בלשון ארמי. כפה"ח (סי' קס"ז ס"ק ע'). תשו' אגרות משה (ח"ד סי' מ').

¹⁰² פמ"ג פתיחה ה' ברכות (אות ב'). הגרעק"א (סי' קפ"ד סעיף ד'). בן איש חי (מטות סעיף י"ד). וכתב המאמר מרדכי (סי' ר"ט אות ה') עכ"פ ראוי ונכון להרהר בלבו הברכה, כיון די"א אם בירך במחשבה יצא, ובהרהור ליכא איסור משום ברכה לבטלה. כפה"ח (סי' ר"ט ט"ו). תשו' מנחת יצחק (ח"ה סי' ק'). ש' תשובות והנהגות (ח"ג סי' ע"ו).

גיליון קצ"ג

פרקו הלכות כלליות בברכת הפירות

ברכה בישיבה

נב. ברכות הנהנין, יברך לכתחילה בישיבה¹⁰³.

לאחוז בימינו

נג. פרי שמברך עליו, צריך לכתחילה לאחוז¹⁰⁴, בימינו¹⁰⁵ כשהוא מברך.

פתיחת אגוז

נד. אגוז, צריך לפותחה לפני שמברך, מוחשי שהתליע¹⁰⁶, ושלא יפסיק בין הברכה לאכילה¹⁰⁷.

קילוף לפני ברכה

נה. לפני שמברך על פרי שאוכל בלי הקליפה, יש לקלף מקום שרוצה לטעום ממנה בכדי שלא להפסיק בין ברכה לאכילה ובכדי לברך על פרי שלם¹⁰⁸.

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁰³ פמ"ג פתיחה לה' ברכות (אות א'), ובסי' תל"ב (מש"ז ס"ק א'), קיימא לן ברכות המצות בעמידה, ונהנין מיושב נמי.

מור וקציעה (או"ח ריש סי' ח'), דברים הנעשים בעמידה, כבוד אזכרת השם בברכה ג"כ בעמידה. אבל דברים הנעשים בישיבה אין נאה לברך עליהם מעומד, ולפי שדרך אכילה ושתייה בישיבה ואיפכא סכנתא, יברך בישיבה, אבל **אי אתרמי דעביד להו מעומד גם הברכה שלהם נאמרת בעמידה**. בן איש חי (חוקת אות ד'). כפה"ח (ס"ק נ"א).

¹⁰⁴ שו"ע (סי' ר"ו סעיף ד'). המשנ"ב (שם ס"ק י"ז) מביא מהלבוש, טעם האחיזה כדי שיכוון לבו על מה שמברך.

והא רק לכתחילה דבדיעבד אם בירך עליו כשהיה מונח בפניו אף אם לא אחוז כלל יצא משנ"ב (שם ס"ק י"ח), הטעם משום חשיבות.

¹⁰⁶ בבאה"ט (סי' ר"ב ס"א) מביא מס' חסידים (סי' תתמ"ט) שכל פרי שראוי להתליע לא יברך עד שיפתח הפרי ויראה אם ראוי לאכילה. והשל"ה (שער האותיות קדושת האכילה כלל ה' אות ד') כתב דווקא באגוז, משא"כ בשאר פירות אפילו אם מתליע, יוכל לאכול מקליפתו ע"כ טוב יותר לברך כשהוא שלם.

¹⁰⁷ שערי תשובה (סי' ר"ב מא"ד), שהשבירה הוי הפסק דומיא דחתיכת לחם בברכת המוציא.

¹⁰⁸ שע"ת (שם ס"ק א'). כפה"ח (שם ס"ק ד'). שיוהר שלא לשברה כשמקלפה, בכדי שישאר שלם.

פרק ז שינוי מקום

שינוי מקום פירות

נ. אם באמצע אכילת פירות (חוץ משבעת המינים), יצא מביתו, יברך שנית כשרוצה להמשיך לאכול, בין אם חזר למקומו הראשון בין אם ממשיך אכילתו במקום השינוי¹⁰⁹. ואם היה דעתו לכך בשעת הברכה ורואה מקומו הראשון באותו הבית, לא יברך שוב¹¹⁰.

ז' מינים שינוי מקום

נז. אם אכל משבעת המינים, שיעור כזית, לכתחילה לא יצא ממקומו לפני שמברך ברכה אחרונה¹¹¹, ובדיעבד אם יצא אין צריך לברך שנית¹¹². וגם אם יצא למקום אחר יכול להמשיך ולאכול שם.

ה' מיני דגן, שינוי מקום

נח. אם אכל מחמשת מיני דגן, כגון מעשה קדירה או סוגי עוגות, לכתחילה יחמיר לברך ברכה אחרונה במקומן¹¹³. ובמקום הצורך, אם עזב את מקומו וממשיך לאכול במקום אחר, אינו מברך שנית¹¹⁴.

----- = מקורות וציטוטים -----

¹⁰⁹ שו"ע סי' קע"ח (סעיף א' ב').

ואם צריך לברך שם ברכה אחרונה על מה שאכל קודם, לדעת המחבר שו"ע (שם סעיף ב'), צריך, ששינוי מקום נחשב לסיום סעודה שמחייב ברכה אחרונה (משנ"ב שם ס"ק י"ט). ולדעת הרמ"א אינו צריך, ששינוי מקום נחשב רק כהיסח דעת ולכן צריך לברך ברכה לפניה שנית, אבל לא נחשב ששיים (משנ"ב שם ס"ק כ"ו).

¹¹⁰ סי' קע"ח משנ"ב (ס"ק י"ב), שעה"צ ס"ק ט'.

¹¹¹ רמב"ם (פ"ד מהל' ברכות ה' א') שו"ע הגרש"ז (סי' קע"ח סעיף ג'). משנ"ב (שם ס"ק מ"ה) לכתחילה יחמיר לברך במקומן אפילו בז' מינין. ודעת הגר"א שפירות ז' מינים הם כמו שאר פירות כנ"ל.

¹¹² שו"ע סי' קע"ח (סעיף ה') מג"א (שם ס"ק י"ב). שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ג') משנ"ב (ס"ק מ"ה) שעה"צ (ס"ק ל"ט).

¹¹³ בשו"ע סי' קע"ח (סעיף ה') יש ג' שיטות בענין הדברים שטעונים ברכה לאחרים במקומם.

א. דעת הרמב"ם (פ"ה מהל' ברכות ה' א') והרשב"ם (פסחים ק"א:) שז' המינים טעונים ברכה לאחרים במקומם, כמו פת.

ב. ודעת הרא"ש (פסחים פ"י סי' ו') דדוקא מיני דגן. ג. ודעת הגהות מיימוני (פ"ד א') שדוקא פת לבד.

וכתב בשו"ע הגרש"ז (שם סעיף ג') ובמשנ"ב (שם ס"ק מ"ה) כתבו האחרונים, דלכתחילה יחמיר לברך במקומן אפילו בז' מינים. ובס' ב'א"ח' (בהעלותך סעיף ו') צריך לחזור אפילו אם עקר בשוגג.

פרק ח מהלכות קדימה בברכות

נט. סדר קדימה בברכות הוא, שבעת המינים¹¹⁵. דבר שלם¹¹⁶. חביב¹¹⁷. גדול¹¹⁸.

ס. המוציא לחם מן הארץ¹¹⁹ (אפילו מפת שבולת שועל ושיפון¹²⁰).

סא. בורא מיני מזונות¹²¹.

א. על מעשה קדרה דחיטין. **ב.** על מעשה קדרה דשעורים. ג. מעשה קדרה דשבולת שועל ושיפון.

סב. בורא פרי הגפן¹²² (ויש נותנים קדימה ליין ארץ ישראל¹²³).

----- = מקורות וציטוטים -----

¹¹⁴ דעת הרא"ש (שם) המובא בשו"ע (שם) דדוקא ה' מיני דגן טעונים ברכה לאחרים במקומם. ובמשנ"ב (ס"ק מ"ד) מפני חשיבותן שנקרא מזון. וכ"ה דעת הגר"א שם ומובא במשנ"ב (שם ס"ק מ"ה) וכ"ה בשו"ע הגרש"ז (שם סעיף ג') עיי"ש.

ובשו"ע ס"י קפ"ד (סעיף ג'). וראה עוד ערוך השולחן (ס"י קפ"ד ג').

¹¹⁵ ברכות (מ"א). היו לפניו הרבה מינין רבי יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה, עליו הוא מברך, וחכמים אומרים מברך על איזה מהן שירצה.

שו"ע (ס"י רי"א סעיף א'). בפני יהושע (ברכות מ"א). להקדים מין שבעה מפני דגנאי הוא למין ז' שיפטרו אותו ע"י דבר שאינו ממין ז'.

¹¹⁶ ראה משנ"ב (ס"י רי"א ס"ק ד'). מביא המג"א שגם אם חצי הפרי חביב יותר, שלם עדיף.

¹¹⁷ שו"ע (ס"י רי"א סעיף א'). ונקרא חביב, המין שרגיל להיות חביב עליו, אפילו אם עתה חפץ במין השני. ובמשנ"ב (שם ס"ק י"א): ומ"מ המברך על מה שחביב עתה בעיניו, גם כן יש לו על מי לסמוך.

¹¹⁸ שו"ע ס"י קס"ח (סעיף ב'). משנ"ב (שם ס"ק ט"ו). דעת תורה (ס"י רי"א), שאם שניהם שלימים ואחד גדול ואחד קטן, יברך על הגדול מביניהם כמ"ש בשו"ע (ס"י קס"ח סעיף ב') לענין פת.

¹¹⁹ רמ"א ס"י רי"א (סעיף ה').

¹²⁰ פמ"ג סימן רי"א. משנ"ב (שם ס"ק ל"ה).

¹²¹ פמ"ג סימן רי"א. משנ"ב (שם ס"ק ל"ה).

¹²² רמ"א ס"י רי"א (סעיף ד').

סג. זיתים. תמרים. ענבים. תאנה. רימון¹²⁴.

סד. בורא פרי העץ¹²⁵.

סה. בורא פרי האדמה¹²⁶.

סו. שהכל נהיה בדברו¹²⁷.

חצי פרי מין שבעה

סז. מקדימים מין שבעה (גם המוקדם בפסוק. שעה"צ שם ס"ק ד') ואפילו הוא חצי פרי, והשאר שלם¹²⁸.

ואם שניהם ממין אחד (מז' המינים או שניהם לא ממין ז') מקדים השלם ואפילו אם החצי חביב יותר¹²⁹.

קדימה כשאין ברכותיהן שוות

סח. אם יש לפניו שני פירות שאין ברכותיהן שוות, כגון ב'פ' העץ וב'פ' האדמה, י"א שיקדים החביב אפילו הוא ב'פ' האדמה¹³⁰. אבל הרבה נוהגין תמיד להקדים ב'פ' העץ¹³¹.

----- מקורות וציטוטים -----

¹²³ י"א שכיון שאומר עליו על הארץ ועל פרי גפנה יש בזה קצת חשיבות. בס' מבית לוי סובר שלא מצינו דין קדימה בזה.

¹²⁴ שו"ע סימן ר"יא (סעיף ד').

¹²⁵ הרא"ש בשם בה"ג. שו"ע (סי' ר"יא סעיף ג'). משנ"ב (שם ס"ק י"ח) ובשעה"צ (שם ס"ק י').

¹²⁶ שו"ע שם: בורא פרי האדמה ושהכל, ב'פ'ה' קודמת.

¹²⁷ שו"ע שם. במשנ"ב (שם ס"ק ט"ו וס"ק ט"ז), דברכת העץ והאדמה הם ברכות מבוררות יותר. מפני שהם רק על מין אחד, מה שאין כן ברכת שהכל שכוללת הכול.

בלבוש (סי' ר"יא סעיף ג') מבאר חשיבות ברכה מבוררת מברכה כוללת. שהברכה המיוחדת, מרבה בשבחו של ד' יותר מהכוללת, שהרי הוא מורה על ההגחה פרטית שד' יתברך משגיח על בריותיו בדבר זה המיוחד בשבח ועליו יותר להחיות בו נפש כל חי.

¹²⁸ שו"ע סי' ר"יא משנ"ב (שם ס"ק ד').

¹²⁹ מג"א ס"ק א'. משנ"ב (שם ס"ק ד').

העץ - האדמה, לפני שהכל

סט. ברכת ב'פ' העץ או ב'פ' האדמה, קודם לדבר שברכתו שהכל¹³².

כוסס חיטה

ע. חיטה ושעורה קודמים, דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת, אבל כשכוסס חיטה או שעורה, ברכתה בורא פרי האדמה, ואינה קודמת¹³³.

ברכת היין

עא. תמרים קודמים לענבים, דווקא כשאוכל ענבים כמות שהן, אבל אם עשה מהן יין, שמברכין עליו ב'פ' הגפן, ברכת היין חשובה והיא קודמת¹³⁴.

סוג שרוצה לאכול עכשיו

עב. דין קדימה נוהג רק כאשר רוצה לאכול משני הסוגים, אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מין אחד, מברך על מה שרוצה לאכול עתה אע"פ שגם השני מונח לפניו¹³⁵.

עג. אם היו לפניו תאנים וזיתים, ובטעות הקדים לברך על התאנה, יוצא בברכתו גם על הזית, רק אם כיון בפירושו לפטור גם את הזית¹³⁶.

----- = מקורות וציונים -----

¹³⁰ שו"ע סי' רי"א (סעיף א'), ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ח).

¹³¹ בה"ג מובא בטור ושו"ע (סי' רי"א סעיף ג'). וכ"ה דעת הא"ר מובא באריכות בבה"ל (שם ד"ה ויש אומרים) שהרבה פוסקים סוברים כשיטה זו. והנה ידוע שכל דברי הבה"ג הם דברי קבלה. ועיי"ע כפה"ח (שם ס"ק י"ד), שעפ"י סוד יש טעם להקדים ברכת ב'פ' העץ לברכת ב'פ' האדמה. ועוד כי חוששים שמא כשיקדים ב'פ' האדמה יכיון להוציא גם פרי העץ ונפטר בכך כמ"ש בשו"ע (סי' ר"ו סעיף ב'), לכן מקדימים תמיד ב'פ' העץ.

¹³² שו"ע (סי' רי"א סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק ט"ו ט"ז), דברכת פרי העץ ופרי האדמה מבוררות טפי על איזה מברך, וחשובה היא מברכת שהכל שאינה רק ברכה כוללת לכל המינים.

¹³³ שו"ע (סי' רי"א סעיף ה'). משנ"ב (ס"ק כ"ז), שקדימת האדמה של מין חיטה, רק כשהחיטה חביב עליו יותר ממין העץ או כששניהם שוים בחביבות.

¹³⁴ רמ"א (סי' רי"א סעיף ד'). משנ"ב (ס"ק כ"ד). כפה"ח (ס"ק י"ח).

¹³⁵ רמ"א (סי' רי"א סעיף ה'). ובמשנ"ב (שם ס"ק ל"א).

¹³⁶ הרמ"א סי' רי"א (סעיף ה') מביא מהב"י, אם היה צריך להקדים אחד מהברכות, ועבר וברך על השני, יצא ידי חובתו, ובלבד שיהא דעתו ג"כ עליו בברכתו. ואפילו אם היו גיליון קצ"ג

ברכת אורז להוציא עוגה

עד. אם בירך בורא מיני מזונות על אורז, ורוצה לאכול עוגה אחר כך, צריך לכוין להוציא בברכתו, גם העוגה¹³⁷.

תבשיל דגן לפני ז' מינים

עה. תבשיל מחמשת מיני דגן הוא קודם לפירות משבעת המינים, מפני שעושים מחמשת מיני דגן פת ומברכים עליהו המוציא וברכת המזון¹³⁸.

מאכל ומשקה שהכל

עו. כשיש לפניו דבר מאכל ומשקה ששניהם ברכת "שהכל", יש שכתבו שאין להקדים האוכל אלא בחביב ורוצה עכשיו¹³⁹, ויש שכתבו להקדים ולברך על דבר המאכל קודם¹⁴⁰.

שהכל לפני ב' ריח

עז. אפילו ברכת שהכל, קודמת לברכת הריח¹⁴¹.

----- מקורות וציטוטים ----- =

שניהם לפניו, בעיני שיתכוון בפירוש לפוטרו, דאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב דרך גררא, אלא ככוונה. ובסי' ר"ו. מג"א שם (ס"ק י"א).
אבל אם בירך על החשוב, פטר את שאינו חשוב, אפילו לא נתכוון בפירוש לפוטרו וכו' עי' משנ"ב (שם ס"ק ל"ב) ובביאור הלכה (שם ד"ה "ובלבד").

¹³⁷ אין העוגה נפטרת, מפני שיש לה חשיבות של שבעת המינים ושל חמשת מיני דגן (הגריש"א שיעורי מס' ברכות).

¹³⁸ שו"ע סי' רי"א (סעיף ו), כיון דמברך על התבשיל ב'מי' מזונות, ברכתו קודמת. אע"ג דהנך ממין שבעה ואיהו לאו ממין שבעה, מכל מקום כיון דחשיבי, דעבדי מיניהו פת, ומברך עליהו המוציא וברכת המזון, קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת.

¹³⁹ פמ"ג (פתיחה להל' ברכות ס"ק ח') ובמש"ז (סי' רי"א ס"ק ו') ואכילה לשתיה אין בו קדימה אם ברכתיהן שוות רק בחביב ורוצה עתה. הריטב"א (ברכות מ.) אכילה ושתיה שני עניינים חלוקים הם לגמרי ואין לומר להקדים זה לזה כלל אלא כמו שירצה. ובכפה"ח (ס"ק י"א) אם הביאו לו י"ש ומאכל שברכתו שהכל, אם הי"ש חביב עליו יברך על הי"ש תחילה.

¹⁴⁰ ערוך השולחן (שם ס"ק י"ז), שאכילה קודמת לשתיה גם אם השתיה חביבה עליו. שבט הלוי.

¹⁴¹ פרי מגדים (מש"ז סי' רי"א ס"ק ו'), מביאו משנ"ב (שם ס"ק ל"ה) ובסי' רט"ז (ס"ק ד') כתב

המשנ"ב, מפני שהטעם חשובה שנכנסת בגוף

קדימת מין שנמשלו ישראל

עח. כששני מיני פירות, חביבים, ואחד מהם ממין שנמשלו ישראל כגון אגוז, תפוח (כתפוח בעצי היער. אל גינת אגוז שה"ש) כתב הכפה"ח¹⁴² שיש לזה דין קדימה, ודעת השבט הלוי שאין דין קדימה לפירות שנמשלו ישראל¹⁴³.

קדימה לשהיינו

עט. אין דין קדימה לפרי רק מפני שמברכין עליו שהיינו¹⁴⁴.

סדר ברכה ושהיינו

פ. על פרי חדש מברכים ברכת הפרי ולאחר מכן שהיינו¹⁴⁵. ויש נוהגין לברך שהיינו קודם¹⁴⁶.

קדימה בברכה, אכילה

פא. סדר קדימה, נאמר רק על ברכה שמברך על המאכל, אבל לא על סדר האכילה¹⁴⁷. ויש הסובר שסדר קדימה גם על סדר אכילה¹⁴⁸.

----- מקורות וציטוטים -----

¹⁴² סי' רי"א ס"ק ז'.

¹⁴³ מבית לוי פ' ל"ט (סעיף ד').

¹⁴⁴ שבט הלוי (פ' ל"ט סעיף ו'), שלא מצינו דין קדימה לפרי חדש שמברכים שהיינו. ואינו נחשב לחביב. ומ"מ יש לו מעלה מסוימת.

¹⁴⁵ דרך החיים. הלק"ט (ח"א סי' רל"ו). חיד"א ביוסף אומץ (סי' נ"ו). הגר"א תוס מעשה רב (אות כ"א). שדי חמד א"ס"ד (מע' ברכות סי' ב' או ה'). הגהות חת"ס בשו"ע. תשו' אבנ"ז או"ח (סי' ת"ג) שכן מנהג העולם. כפה"ח (ס"ק כ"ד). שבט הלוי.

¹⁴⁶ פמ"ג (סי' רכ"ה). חיי אדם (כלל ס"ב ח'). תשו' כתב סופר (סי' כ"ה). משנ"ב (סי' רכ"ה ס"ק י"א).

כ"ק אדמו"ר האמרי אמת מגור זצ"ל השתדל לברך ברכת הפרי על פרי אחר, כדי שלא יהא הפסק בין ברכת הפרי לאכילתו. ולאחמ"כ בירך שהיינו על הפרי החדש.

¹⁴⁷ מלבושי מרדכי (סי' א' ס"ד) שסדר קדימה לפי המעלות, נאמר על הברכה שמברך על המאכל ולא על סדר האכילה. ולכן, אחר שבירך לפי הסדר, יכול להמשיך ולאכול כפי רצונו. וכ"ה דעת הגר"ש ואזנר מבית לוי..

¹⁴⁸ דעת הגר"ש אלישיב (שיעורי מס' ברכות) שדיני הקדימה באכילה, אם יש לפניו כמה מינים יש לו להקדים ולאכול את המוקדם בברכה.

פרק ט כמה מהלכות ברכות

פרי מרוסק

פב. פרי מרוסק, אם עדיין ישנם חתיכות מהפרי בתוך הרסק, מברך בורא פרי העץ¹⁴⁹ וא"צ עוד ברכה¹⁵⁰. ואם כל הפרי מרוסק ואין צורתו ניכרת כלל, מברך שהכל¹⁵¹. ואם בירך בורא פרי העץ, יצא¹⁵².

קליפות תפוזים

פג. קליפות תפוזים מרוקחים, נחלקו דעות האחרונים בברכתן¹⁵³, לכן יברך שהכל¹⁵⁴. ובדיעבד, אם בירך בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, יצא¹⁵⁵. וברכת האתרוג הוא ב'פ'העץ גם אחרי בישול וריקוח, כדלעיל סעיף כ"ז.

ברכת היין

פד. ברכת היין, בורא פרי הגפן, פוטר שאר משקין שברכתן שהכל¹⁵⁶. כגון שיכר - בירה משעורים, או משקין משאר פירות¹⁵⁷. וראוי לשתות לפחות מלא לוגמיו מהיין¹⁵⁸.

----- מקורות וצינונים ----- =

¹⁴⁹ שו"ע סי' ר"ב (סעיף ז'), תמרים שמיעכן מברך בורא פרי העץ. משנ"ב (שם ס"ק מ') ומ"ב: דעדיין ממשן קיים. וראה שעה"צ (סי' ר"ד ס"ק מ"ד). מבית לוי (פרק מ' סעיף ה').

¹⁵⁰ הגרש"ז אויערבאך (בקה' צהר עמ' ר"ל). מבית לוי.

¹⁵¹ שו"ע סי' ר"ב דעת הרמ"א בסעיף ז'. ובמשנ"ב (שם ס"ק מ"ג). מבית לוי.

¹⁵² רמ"א סי' ר"ב (סעיף ז'). מנחת שלמה (ח"א סי' צ"א אות ג'). כפה"ח (שם ס"ק נ"ז). מבית לוי להגר"ש ואזנר זצ"ל. פרק מ'.

¹⁵³ המגן אברהם סי' ר"ב (ס"ק י"ז) והפנ"מ (ח"א סי' ס"ה), והחיי אדם (כלל נ"ג ס"ו), סוברים שיש לברך עליהן בורא פרי העץ, משום שהקליפה מגוף הפרי. והט"ז (סי' ר"ד ס"ק ט"ו), והבגדי ישע, ושו"ע הגרש"ז (סעיף ט') ועוד אחרונים כתבו לברך בורא פרי האדמה, כיון שאין הקליפה מגוף הפרי. והעולת תמיד (ר"ג ס"ק ד') והאר"ר (סי' ר"ג ס"ק ב') והפמ"ג כתבו לברך שהכל, כיון שלא נוטעים את הפרי על דעת הקליפות.

¹⁵⁴ דרך החיים. משנ"ב (סי' ר"ב ס"ק ל"ט). וראה עוד שו"ע (סי' ר"ו סעיף א') ועל הכל אם אמר שהכל יצא.

¹⁵⁵ משנ"ב סי' ר"ב (ס"ק ל"ט). מבית לוי (פרק מ').

¹⁵⁶ שו"ע סי' קע"ד (סעיף ב'). וראה בתשו' שבט הלוי (ח"ד סי' כ"ד) שאינו מטעם עיקר וטפל, אלא מחמת חשיבות היין שהוא ראש לכל המשקים. והגרש"ז"א ביאר שכיון שהרגילות לשתות עוד משקים עם היין.

¹⁵⁷ מיץ פירות שרובם עומדים לסחיטה (כגון תפוזים) ברכתם שהכל ולא בורא פרי העץ שו"ע (סי' ר"ב סעיף ח'). משנ"ב (שם ס"ק מ"ז). שבט הלוי (ח"ד סי' י"ט).

מוצרים ללא גלוטן

פ.ה. מוצרים שמודפס על האריזה "ללא גלוטן"¹⁵⁹ ללא קמח דגן, ברכתן שהכל¹⁶⁰.

לחם ללא גלוטן

פ.ו. לחם העשוי מקמח חיטה ללא גלוטן, ברכתו המוציא¹⁶¹.

פיצה מי פירות

פ.ז. פיצה שעיסתה נילושה ברוב מי פירות, ברכתה מזוונות¹⁶².

פיצה קמח מים

פ.ח. פיצה שהעיסה נילושה בקמח ומים בלבד, דינה כלחם וברכתה המוציא¹⁶³.

קרוטונים

פ.ט. קרוטונים מיוצרים מעיסה במיוחד לקרוטונים וברכתם מזוונות¹⁶⁴.

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁵⁸ ראה בה"ל סי' קע"ד (ד"ה יין פוטר). וחלק בזה על החיי אדם ונשמת אדם. ושיעור מלא לוגמיו הינו רוב רביעית, שו"ע (סי' ק"צ סעיף ג'). משנ"ב (שם ס"ק י"ג), והוא בסביבות ה' 45 סמ"ק. שש"כ (פ' ל"ט כ'). מידות ושיעורי תורה (פ' ט"ו סעיף י"א).

¹⁵⁹ חיטה מורכב מעמילן וחלבון גלוטן. הגלוטן הוא הגורם לחימוץ - התפחה ודיבוק העיסה. בשיבולת שועל אין כמעט גלוטן, ובקמח כוסמין יש גלוטן בריכוז נמוך. ישנם אנשים שרגישים לגלוטן (צליאק, דגנת). קיים תהליך שבו מפרידים את הגלוטן מהקמח, ומשאירים את העמילן.

¹⁶⁰ מוצרים אלה מיועדים בדרך כלל לחולי צליאק, ומיוצרים מקמח תירס, סויה, תפוז"א, וברכתם שהכל ראה משנ"ב (סי' ר"ח ס"ק ל"ג) מהחת"ס (סי' נ').

¹⁶¹ בומנינו מצויים מוצרי מאפה עשויים מקמח חיטה ללא גלוטן, שהוא החלק החלבוני של החיטה, ומופרד מחלק עמילן החיטה.

גלוטן מטבעו, מדביק את חלקי החיטה ובהעדרו לא ניתן לעשות עיסה. לאחרונה פותחה סוג שמרים שמאחד חלקי חיטה ללא גלוטן. ומכיון שהמאפה הוא מין דגן, ועיקר המטבעי בלחם הוא העמילן, ובצורת פת, ברכתו המוציא.

¹⁶² שו"ע סי' קס"ח (סעיף ז'). משנ"ב (ס"ק ל"ג). כיון שנאפה ברוב מי פירות וטעם המי פירות נרגש בבצק ברכתו מזוונות.

¹⁶³ הרבה מהפיצות עשויים מעיסה שנילושה מקמח ומים בלבד, לכן דינה כלחם וברכתה המוציא.

ואפילו אם אפוי עם ציפוי גבינה וירקות נחשב כאכילה לשבוע, כמו פשטידה ממולא בשר, דגים, וכפת ובשר שאוכלם יחד, שמברך המוציא. בשו"ע (סי' קס"ח סעיף י"ז) ובמשנ"ב (ס"ק צ"ד).

פרקי שיעור אכילה לברכה

ברכה על כל שהוא

צ. אכל או שתה אפילו כל שהוא, חייב לברך לפניו.¹⁶⁵ כמו שאמרו חז"ל שאסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה.¹⁶⁶

טועם תבשיל

צא. אם טועם את התבשיל ופולט, ודאי שאינו צריך לברך.¹⁶⁷

טועם ובלוע

צב. הטועם את התבשיל, נחלקו הראשונים בברכה, י"א שאינו צריך לברך אפילו אם בולע, עד שיעור רביעית.¹⁶⁸ ויש הסוברים שצריך לברך¹⁶⁹, וכתב הרמ"א שספק ברכות להקל, ולא יברך.¹⁷⁰

----- = מקורות וציטוטים -----

¹⁶⁴ דרך הכנת הקרוטונים הוא מעיסה המיוחד למטרה זו. העיסה נאפה כמו פת, ונחתך לקוביות קטנות, ומתבלים אותם. וחוזרים ואופים את הקרוטונים עד שנהיה קשה מאוד, ויש שמטגנים את הקרוטונים לאחר אפייתם. והואיל ונאפו לשם כך, ואינם מיועדים לקבוע עליהם סעודה, לכן ברכתם מזוונות.

ועוד שהקרוטונים הינם קשים ככיסנין וכמבואר בסי' קס"ח (סעיף ז') שברכתם מזוונות.
¹⁶⁵ רא"ש ברכות (פ"ו ס"י ט"ז). שו"ע (סי' קס"ח ט'). משנ"ב (שם ס"ק מ"ז). משנ"ב (סי' ר"י ס"ק ג').
¹⁶⁶ ברכות (ל"ה:) אמר רבי חנינה בר פפא כל הנהנה מן העלם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה.

¹⁶⁷ מג"א (סי' ר"י ס"ק ט'). משנ"ב (שם ס"ק י"ז), כשכוונתו רק לטעימה בעלמא כיון שאין לו רק הנאת החיך.

¹⁶⁸ במס' ברכות (י"ד). מטעמת אינה טעונה ברכה. בבאור בדברי הגמ' נחלקו הראשונים. דעת הרא"ש הרמב"ם (פ"א מהל' ברכות ה' ה') שאינו מברך עד רביעית. ובשו"ע סי' ר"י (סעיף ב') כיון שאין כוונתו לאכול אלא לטעום, בכדי לתקן המאכל אם צריך מלח או תבלין. וכ"ה בא"ר (ס"ק ג') מאמר מרדכי (ס"ק י"ג) חיי אדם (כלל מ"ט סעיף ה').

¹⁶⁹ דעת התוס' ברכות (י"ד. ד"ה טועם) ושו"ע (שם) שצריך לברך על טעימה, כיון שיש לו הנאת מעיו. וכ"ה דעת המג"א (שם ס"ק י').

¹⁷⁰ הרמ"א (שם סעיף ב'). ובמשנ"ב (סי' ר"י ס"ק י"ד): דבשו"ע כתב אין צריך לברך, ממילא אסור לברך דהוי ליה ברכה לבטלה.

טעימה בכוונה ליהנות

צג. לכן כשרוצה לבלוע בכדי למעום, טוב לכתחילה שיתכוון ליהנות ממנו בתורת אכילה, ויברך עליו¹⁷¹.

גדר טעימה

צד. טעימה, היינו כשטועם במהלך הבישול בכדי לדעת אם צריך מלח או תבלין¹⁷², וכן לדעת אם המאכל טוב¹⁷³.

----- מקורות וצינונים ----- =

¹⁷¹ חיי אדם (כלל מ"ט סעיף ה') משנ"ב (סי' ר"י ס"ק י"ט). ועיי"ע שע"ת (ריש סי' ר"ב). ועיי' תשו' אג"מ (ח"א סי' ע"ט).

¹⁷² מג"א (סי' ר"י ס"ק ו'), וראה במחצה"ש שם. משנ"ב (סי' ר"י ס"ק י"ג).

¹⁷³ א"ר (שם ס"ק א') פמ"ג (א"א ס"ק ו'). אפילו אם אוכל קצת מהמאכל אחר הבישול הוי בכלל טעימה, כיון שאין כוונתו לשם אכילה משנ"ב (סי' ר"י ס"ק י"ג).

פרק יא ברכות של כמה מיני פירות

צה. אגוז קוקוס = העץ¹⁷⁴

צו. אוכמניות = העץ¹⁷⁵

צז. אורז = מזונות¹⁷⁶

צח. אננס = האדמה¹⁷⁷

צט. בטנים אמריקאים (קבוקים) = האדמה¹⁷⁸. י"א מזונות¹⁷⁹

ק. גויאבה = העץ¹⁸⁰

קא. חבושים = מבושלים-העץ, חיים-שהכל¹⁸¹

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁷⁴ מג"א סי' ר"ב (ס"ק י"ח), משנ"ב סי' ר"ח שעה"צ (ס"ק מ"ב). הגם שרובו לשחיקה אבל מכיון שנאכל היטב חי, לכן ברכתו בורא פרי העץ.

¹⁷⁵ מג"א סי' ר"ג (ס"ק א'). משנ"ב (שם ס"ק ג'). תשו' אג"מ (או"ח ח"א סי' פ"ה). תשו' מבי מדרשא (ח"א סימן כ'). ויש לשים לב שהשנה (תשפ"ג) אחוז הערלה באוכמניות, מגיע לכ-30%.

¹⁷⁶ שו"ע סי' ר"ח (סעיף ח'). ומספק, כתבו הב"ח, ט"ז, ומג"א שיאכל בסעודה. ובמשנ"ב (שם ס"ק כ"ה) שברכתו מזונות.

ובסי' תשו' מבי מדרשא (ח"א סי' כ"א) שאנשי מעשה נהגו לברך ג' ברכות, מזונות, האדמה, ושהכל על ג' מאכלים שונים, ולאחר מכן אכלו אורז.

¹⁷⁷ פתחי הלכה (פ"ט סעי' ו').

¹⁷⁸ שו"ע סי' ר"ד במשנ"ב (ס"ק י"א) מהפמ"ג: שקדים מצופים בסוכר אף שהם מחופים לגמרי מברך ב'פ' העץ. דאף שסוכר הרבה מהפרי, הפרי עיקר. בתשו' שבט הלוי (ח"ו סי' כ"ד) הדגן עשוי בצורת ציפוי על מאכל אחר, לכן הפרי עיקר.

הגאון רבי משה הברשטאם, בעל דברי משה, אמר לי שנראה שהעיקר במאכל הזה הם הבוטנים, ועובדה היא שמגיישים את הבוטנים האלה יחד עם מיני אגוזים ופיצוחים, ולא עם מיני עוגות, לכן נראה שברכתם ב'פ' האדמה.

¹⁷⁹ מין דגן הניתן לטעם ולתיקון המאכל, בטל המאכל אליו לכן ברכתם מזונות, הגרש"ז אויערבאך (וזאת הברכה בירורים סי' מ"ב). ודעת הגריש"א שאם הקמח נותן עיקר הטעם אז ברכתו מזונות.

והנכון לצאת מידי ספק, לברך על פרי אחר ולפטור אותו, תשו' אגרות משה (או"ח ח"ג סי' ל"א).

¹⁸⁰ שו"ע סי' ר"ב (סעיף י"ב): כל הפירות הטובים חיים ומבושלים וכו'. בין חיים בין מבושלים מברך בורא פרי העץ.

¹⁸¹ שבט הלוי (ח"א סי' ר"ה), מכיון שאינם ראויין לאוכלם חיו, אבל תלוי במנהג המקום.

בתשו' אור לציון ח"ב סי' מ"ו שגם בזמננו נאכלים חי וברכתם ב'פ' העץ.

- קב.** חמוציות = העץ¹⁸²
קג. כוסמת (קאש"ע) = האדמה¹⁸³
קד. לדר = שהכל¹⁸⁴
קה. לימון = שהכל¹⁸⁵
קו. ליצי = העץ
קז. סאברעס = העץ¹⁸⁶
קח. ערמונים = אפויים-העץ, חיים-שהכל¹⁸⁷
קט. פופקורן = האדמה¹⁸⁸
קי. פפאיה = האדמה וי"א העץ¹⁸⁹
קיא. פריכיות אורז = האדמה¹⁹⁰ י"א מזונות¹⁹¹.

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁸² הגרי"ש אלישיב, ישא יוסף ח"ג, שמגדלים חמוציות לרבבות, נחשב פרי. בתשו' מבי מדרשא (ח"א סימן כ') שבימינו, החמוציות גדלים לגובה מעל חצי מטר, וחיים כשישים שנה, לכן ברכתם ב'פ'העץ.
¹⁸³ שו"ע סי' ר"ח (סעיף ב'). משנ"ב (ס"ק ב). תשו' אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' כה) שהוא מה שנקרא אצלנו כוסמת, ובלע"ז קאשע, ואינו כוסמין של המקרא, אלא הוא מין קטנית.
¹⁸⁴ נעשה מפרי מיובש ורוסק ואח"כ מחברים בלחץ. אבל אם יעשנה מפרי שלם שנלחץ במכבש, ברכתו כפרי. ראה ברכי יוסף (סי' ר"ב ס"ק ב'). תשו' רב פעלים (או"ח ח"ב סי' כ"ח). משנ"ב (ס"ק מ"ג).
¹⁸⁵ מברך שהכל מפני שאין דרך אכילתם בעין מפני חמיצותם. שו"ע הגרש"ז סי' ר"ה סעיף א'. משנ"ב (סי' ר"ג ס"ק י'). וכ"ד הגרש"ז אויערבאך, מאור השבת (ח"ב מכתב ל').
¹⁸⁶ ברכי יוסף (ריש סי' ר"ב). קצוה"ש (סי' מ"ט סעי' י"ז). שבט הלוי (ח"ד סי' כ"ג).
¹⁸⁷ אם המנהג לאוכלם רק אפויים, צלויים, אז ברכתם אפויים העץ, וחיים שהכל. ראה משנה הלכות (ח"א סי' קס"ה) שכן המנהג.
¹⁸⁸ עיי' משנ"ב סי' ר"ב (ס"ק מ"ג). תשו' קרן לדוד (או"ח סי' נב ד') תשו' באר משה (ח"ב סי' י"ב) הגר"מ פיינשטיין (חוב' תורה והוראה תשל"ג) שלא נשתנה חשיבות צורתו.
התירס בימינו שממנו מיצרים את הפופקורן, הינו זן מיוחד שמגדלים לצורך זה וזהו דרך אכילתו, לכן לא נשתנה ברכתו.
¹⁸⁹ בתשו' רב פעלים (או"ח ח"ב סי' ל'), ובכפה"ח (סי' ר"ג ס"ק יג) שברכתו האדמה. הגר"ש ואזנר במבית לוי סי' מ' סעיף ז כתב שיש לברך בורא פרי העץ.
¹⁹⁰ שו"ע סי' ר"ח (סעיף ז) משנ"ב (ס"ק כ"ד). הגרש"ז אויערבאך (ותן ברכה קו' תשובות סי' ר"ח) ברכתו האדמה התפחת הגרגרים אינו נחשב לבישול. אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה כא) הגר"ש ואזנר (שערי הברכה פט"ז העי' כ"ו).

קיב. צנובר = העץ

קיג. קרמבולה = העץ

קיד. שקדים מצופים = העץ¹⁹²

קטו. תות יער = העץ¹⁹³

----- מקורות וצינונים ----- =

¹⁹¹ הגם שהגרעינים אינם מבושלים במים, אבל הם מודבקים יחד לכן ברכתם מזוונת (שיעורי ברכות עמ' שצ"ג מהגרישי"א). וישנם סוגים מעורבים, משבולת שועל וקמח אורז, חיטה וכוסמין, וברכתם מזוונת.

ו"א שברכתן שהכל (הגרנ"ק חוט שני ברכות עמ' ר"ט).

¹⁹² פמ"ג סי' ר"ד (סעיף י"א). משנ"ב (סי' ר"ד ס"ק נ"א). שבט הלוי (ח"ז סי' כ"ז ס"ק ה').

¹⁹³ משנ"ב סי' ר"ג (ס"ק א').

פרק יב תבשיל מחמשת מיני דגן

תבשיל ה' מיני דגן

קטז. תבשיל של חמשת מיני דגן, דהיינו חטה, שעורה, כוסמין, שיבולת שועל, ושיפון, שנתמעכו לגמרי ונתדבקו החלקים על ידי בישול, ברכתו בימי' מזונות¹⁹⁴.

סוגי ה' מיני דגן

קיז. בכלל חמשת מיני דגן הם: סולת, כוסכוס¹⁹⁵, גריסים¹⁹⁶, קווקער¹⁹⁷ OATS, עמילן חיטה¹⁹⁸.

ה' מינים בתבשיל

קיח. אפילו אם עירב בתבשיל, הרבה דברים אחרים מעל לכמות הדגן שבו, ברכת התבשיל, מזונות¹⁹⁹. כיון שהדברים האחרים באים רק להטעים ולהכשיר את התבשיל של חמשת מיני דגן²⁰⁰.

דגן לדבק

קיט. אם הוסיף הדגן בתבשיל בכדי לדבקו ולהקפותו, הוא בטל לתבשיל, אפילו אם יש הרבה קמח²⁰¹.

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹⁹⁴ טוש"ע סי' ר"ח (סעיף ב'). תלמידי ר' יונה ברכות כ"ה: ד"ה חביץ. פמ"ג (א"א ס"ק ב'). משנ"ב (שם ס"ק ד').

¹⁹⁵ כוסכוס סוג חיטה.

¹⁹⁶ גריסים וגריסי פנינה הם סוג שעורה.

¹⁹⁷ קווקער OATS סוג שבולת שועל.

¹⁹⁸ עמילן חיטה שנמצא בהרבה סוגי מזון, מופרד מהחיטה והיינו עיקר מרכיב הדגן, וכשמוכנס במאכל כמרכיב עיקרי, כפי שיפורט להלן, ברכת המאכל 'מזונות'. וזאת הברכה (פ' כ"ב אות ד').

¹⁹⁹ שו"ע סי' ר"ח (סעיף ב').

²⁰⁰ רשב"א ל"ז: ד"ה דובשא. משנ"ב סי' ר"ח (ס"ק ז').

²⁰¹ רמב"ם (פ"ג הל' ברכות הל' ו') שהו מדין עיקר וטפל שאם נתן הקמח לדבק, הקמח

טפל לתבשיל. שו"ע סי' ר"ח (סעיף ב') משנ"ב (ס"ק ח').

לדבק ולהטעים

קכ. ואם הוסיף הדגן בכדי לדבק, וגם כדי להטעים את התבשיל או לסעוד הלב, אז ברכתו מזוונת²⁰².

דייסא עם חלב

קכא. האוכל דייסא מחמשת מיני דגן (כעין דגני בוקר²⁰³) עם כמות חלב שבא רק כדי להטעים את אכילת הדייסא, מברך 'מזוונת', שהחלב טפל לדגן. אבל אם מכניס הרבה חלב, ייחשב כשתייה, ויברך גם על החלב²⁰⁴.

קציצות דג - בשר

קכב. דגים או בשר טחונים שנותנים בהם קמח להכין קציצות, בד"כ מטרת הקמח לנפח או לרכך את הבשר - דג, וברכתו שהכל²⁰⁵.

שניצל

קכג. פרוסת דג או עוף עטוף בפירורים מומין 'מזוונת' (שניצל) דעת הרבה פוסקים שברכתו שהכל²⁰⁶.

----- מקורות וציונים ----- =

²⁰² תוס' ברכות ל"ו: ד"ה כל. שו"ע (סי' ר"ח סעיף ג'). ט"ז (סוס"ק ג'). משנ"ב (שם ס"ק ח').

²⁰³ ישנם דגני בוקר הנפוצים היום ומיוצרים בשני תהליכים שונים. 1. אלה המיוצרים מקמח תירס או סוגי קטניות ומיוצרים ע"י אקסטרודר (שבו הרכיבים נדחסים דרך פתח קטן שהוא התנור, ודינו כקמח קלוי), וברכתם 'שהכל'. 2. ויש המיוצרים מגרגרי חיטה שלימים, אורז או תירס, ועוברים ריכוך בקיטור, ולאחמ"כ רידוד ושיטוח ב'וואלסים'. ובהמשך, מיובשים בתנור ומצופים בסוכר, וברכתם 'האדמה'. וישנם דגני בוקר (אסם, אפיפית) שברכתם 'מזוונת'.

²⁰⁴ תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מ"ג).

²⁰⁵ תשו' אבני נזר (או"ח סי' ל"ח) עירוב הלחם בא כדי לדבק הבשר ולרככו, ומביא מאמו ע"ה שאמרה לו שהכוונה גם לנפח. תשו' מהרש"ג (ח"ב סי' ל"ב), הגם שאם נותנים קמח בשיעור לשבוע, ברכתו מזוונת, מ"מ בסתמא רוב אנשים נותנים רק לדבק או לעבות את תערובת בשר - דגים. באר משה (ח"ה סי' ס"ב) הגרש"ז אויערבאך. חזו"א (חוט שני ברכת ר"ה ר"ו) ודעת הגר"ש אלישיב שאנשים רואים את עיקר חשיבות המאכל כדג. תשובות והנהגות (ח"א סי' קפ"א).

²⁰⁶ הגם שהציפוי נותן טעם במאכל, אבל עיקר מטרתו לשפר הטיגון ושלא יתקשה הבשר. הגרש"ז אויערבאך. אור לציון (ח"ב פי' י"ד יט). חוט שני (ברכות ר"ה ר"ו). בתשו' שבט הלוי (ח"ד סי' קס"א) הגם שהשניצל עטוף בקמח מצה וביצים, הם רק ציפוי והעיקר הוא השניצל. וכמו אגוז המטוגן בדבש (סי' ר"ב ס"ג). רבבות אפרים (ח"ג סי' קכ"ב).

ה' מינים במרק

קכד. מרק ירקות שמכניסים בו כמות²⁰⁷ של כוסמין, גריסים²⁰⁸ הצויים, או גריסי פנינה, מברכים עליו 'מזונות'²⁰⁹.
אבל אם הכניס רק גריסים שלימים ולא נתמעכו, נכון לאוכלו בתוך סעודה²¹⁰, או יברך קודם 'מזונות' והאדמה' על מינים אחרים.

גרנולה

קכה. גרנולה²¹¹ עובר תהליך של קליה וברכתו 'האדמה'²¹². בסוג גרנולה שעובר תהליך של בישול קצר באדים, נחלקו הדעות אם ברכתו 'מזונות'²¹³, או 'האדמה'²¹⁴.

קכו. גרנולה שרויה בחלב או מים והפתיתים נתרככו ונדבקו יחד, ברכתו 'מזונות'²¹⁵. ואם נשרו זמן קצר ולא נדבקו יחד, ברכתו 'האדמה'²¹⁶.

----- מקורות וציונים ----- =

²⁰⁷ מדובר שמוסיף כמות כוסמין וגריסים שדעת אדם גם עליהם למזון ושובע (עי' משנ"ב סי' ר"ה ס"ק ר"א וראה עוד ערוה"ש סי' ר"ח סעיף יט).

²⁰⁸ גריסים, גרעיני שעורה שלימים שהורדה מהן קליפתן וחלק הסובין הצמוד לגרעין. גריסי פנינה המצויים, בנוסף להסרת הקליפה החיצונית, מלטשים את הגרעין עצמו, או חותכים אותו לשניים.

²⁰⁹ עי' משנ"ב סי' ר"ח (ס"ק ט"ו) שעורין שהוסר קליפתם וגם מקצת מהם גופא על ידי טחינת הריחיים וכו' הנהגין לברך עליהן 'מזונות' וכו' אף אם לא נתמעכו על ידי הבישול, אין למחות בידם. ובשעה"צ (ס"ק כ"ב).

²¹⁰ דעת המג"א (סי' ר"ח ב') כשהוסר הקליפה ע"י כתישה ברכתו 'מזונות' ולדעת תלמידי רבינו יונה, מברך 'האדמה' וכ"ה בח"א (כלל נ"ד א'). לכן כתב המשנ"ב סי' ר"ח (ס"ק ט"ו) שנכון לאוכלם בתוך הסעודה. אבל אם נתדבקו ע"י הבישול יכול לברך לכתחילה 'מזונות'.

²¹¹ גרנולה הוא תערובת שיבולת שועל קלויה, צימוקים וסוגי פירות יבשים, נבטי חיטה, קוקוס טחון, שומשום, דבש, שתהליך ייצורה הוא על ידי קליה בתנור בלא בישול.

²¹² כשהגרנולה מיוצר בקליה בלא בישול, ברכתו 'האדמה', כדין כוסס חיטה. הגרשז"א והגרשי"א (וזאת הברכה סי' כז עמ' 277) ואפילו אם לפעמים, חלקי התערובת דבוקים, הוא בגלל תהליך מעיכה בייצור, ולא בגלל חימום.

ואזלינן בתר רוב התערובת שהיא שיבולת שועל קלוי (שו"ע סי' רי"ב סעיף א').

²¹³ האידוי והחום נחשבים לבישול (הגרשי"א. וזאת הברכה כ"ז ד').

²¹⁴ מפני שאידוי אינו מרכך כמו בישול לכן ברכתו 'האדמה' (הגרשז"א).

²¹⁵ כיון שנדבקו הפתיתים יחד, ברכת התערובת מזונות (הגרשז"א).

²¹⁶ הגרשי"א, הגרשז"א.

משולנט חמין

קכו. מאכל משולנט - חמין, שיש בו תפוחי אדמה וגריסים²¹⁷, ובשר וכו'. באופן שכל מין ניכר בפני עצמו נחלקו האחרונים בברכתו, דעת הרבה פוסקים לברך 'מזונות'²¹⁸. ויש שמברכים על כל מין כברכתו²¹⁹.
לכן עדיף למעך את התפוחי אדמה ויערבנו עם הגריסים ויברך על הכל, 'מזונות'²²⁰.

עוגת גבינה

קכת. עוגת גבינה שמעורב בו עד 12% קמח, מטרתו כדי לדבק ולייצב את צורת המאפה, וברכתו שהכל²²¹.

קכט. כשעוגת גבינה נאפתה עם שכבה עבה של בצק או ביסקויטים, בבסיס או באמצע, מברך 'מזונות'²²².

----- מקורות וציונים ----- =

²¹⁷ אם הכניס רק גריסים בודדים בלבד, א"צ לברך עליהם. ראה משנ"ב (סי' ר"ח ס"ק ז'), שאין הדגן עיקר אלא כשהו מטעים או מכשיר המאכל (תשו' אגרות משה ח"ד מ"ג. וזאת הברכה פ' י"ב).

²¹⁸ כשחמשת מיני דגן מעורבים במאכל, אפילו הם המיעוט, דעת המג"א (סי' ר"ח) דאם מעורבים עם שאר מינים, אפילו הם המיעוט, כול שניתן בתבשיל לטעם, אזלינן בתרייהו ומברכין 'מזונות'. וכ"ה בדרך החיים (אות י"ח). ובערוך השולחן (שם סעיף י"ח).
ובחיזושי הרא"ה הסביר דכשהכניס בתערובת מיני דגן, שם אותן לעיקר בתבשיל כי הם חשובים יותר. משנ"ב סי' ר"י"ב (ס"ק א') ובשעה"צ (שם ס"ק ד').

ודעת הפרי מגדים בפתיחה (ברכת הנהנין אות י"א), שאזלינן בתר ה' מינין אפילו במיעוט, היכא דמינכר כל אחד בפני עצמו, ולא יברך אלא ברכה אחת. ובביאור הלכה (סי' ר"י"ב ד"ה אם) שלמעשה נראה שיברך 'מזונות'.

²¹⁹ בחיי אדם (כלל נ"א סעיף י"ג) ובכלל נ"ד (סעיף ט') מצדד דהיכא דמינכר ומבדל כל מין בפני עצמו מברך על כל מין ולא אזלינן בתר ה' מיני דגן. וכ"ה בס' תשובות והנהגות (ח"ב סי' קמ"ו) מכיון שהגריסים לא באו ליתן טעם בתפ"א ולא ההתפ"א בגריסין, אלא התפ"א הם כדבר לעצמו להשביע. ולכן לא נקרא תערובת, שהטעמים לא מעורבים.

²²⁰ ביאור הלכה שם, הרוצה לחוש לדעת החיי אדם (הני"ל) ימעך הפרי אדמה ויהיה מעורב עם הגריסים של ה' מיני דגן ויאכלם ביחד ויברך 'מזונות'.

²²¹ ישנם עוגות גבינה הנאפים היום בקונדיטוריות, שמכילים בסביבות 12 אחוז קמח, וראה מש"כ המשנ"ב (סי' ר"ח ס"ק מ"ג), אינו מברך ברכת המזון אא"כ היה מעורב בו קמח דגן אחד משמינית על כל פנים.

ואע"פ שלמראית עין נראה כעוגה מזונות, אבל מכיון שמעט הקמח באה רק בכדי לייצב צורתו, ברכתו שהכל. במדריך כשרות בד"ץ עדה"ח השיעור 10% קמח.

²²² כשנאפה הכל יחד, אפילו אם המילוי עיקר אצלו, מ"מ מין דגן חשוב ואינו בטל ולכן מברך מזונות ופותר הכל (מג"א סי' קס"ח ס"ק ט"ו). משנ"ב שם ס"ק כ"ז וס"ק מ"ה. שבת הלוי ח"ד סי' כ"ג א', שמברך מזונות על הכל).

עוגת גבינה לא נאפה

קל. עוגת גבינה שהוכנה באופן שאפה שכבה דקה של בצק, או הניח שכבה דקה של ביסקויטים, ואח"כ שפך עליו כמוות גדולה של גבינה – קצפת, ולא נאפה שוב, מברך שהכל על הגבינה שהוא העיקר²²³, ואם מעוניין לאכול הביסקוויט, מברך שתי ברכות²²⁴.

עוגת שטרודל

קלא. עוגת שטרודל (כרוכית) ברכתו 'מוזנות' כיון שהשכבה של דגן עבה וניכרת, והמילוי נטפל אליו²²⁵.

ממתקים - חטיפים עם ה' מיני דגן

קלב. ממתקי עם תערובת ה' מיני דגן, (חטיפים)²²⁶, בחלקם, הקמח ניתן בהם בכדי להטעים או לסעוד הלב, ומורגש בטעמו, ואז ברכתו 'מוזנות'²²⁷,

דגן מורגש בטעמו

----- = ----- מקורות וציונים -----

²²³ שו"ע סי' קס"ח (סעיף ח') בענין ריקיין דקין עם מרקחת עליהם, וברכת המרקחת פוטרתן ובמשנ"ב (שם ס"ק מ"ה), דאין מתכון לאכול הרקיין ורק שעושין אותם כדי שלא יטנפו הידים מהמרקחת.

²²⁴ אם מעוניין לאכול גם את הביסקוויט – עוגה, כיון שלא נאפו יחד, יברך מוזנות על העוגה ושהכל על הגבינה, כמבואר במשנ"ב סי' קס"ח ס"ק מ"ה.

²²⁵ אבל אם לא אכל מהדגן כזית בכדי אכילת פרס, אינו מברך על המחיה אלא 'בורא נפשות' (מנחת שלמה קמא סי' צ"א ד') והפירות אינן מצטרפים לכזית, כיון שהם ניכרים בפני עצמם (ערוה"ש סי' ר"ב סעיף י'. חו"א סי' כ"ו ח').

²²⁶ קמחים שמעורבים בדברי מתיקה, משמשים לתפקידים מגוונים כמו, מאכל עיקרי, מילוי וציפוי, מנפח, ממלא אזוריות, מקשה, מרכך, ויסות ואיזון מרקמים. התרכובת של דברי מתיקה אלה, מעמידה אותם בספק האם בא להטעים, לסעוד, או לדבק, לנפח. והאם החטיף מוגדר כממתק, או ופול מתוק.

דברי מתיקה שמויצרים עם קמח אפוי ב'אקסטרוודר' שבו הרכיבים נדחסים דרך פתח קטן שהוא התנור, אינם נילושים ואין עיסה, ודינו כקמח קלוי שברכתו שהכל. ראה עוד בס' 'תורת הברכה' (עמ' פ"ז) מהרה"ג א.מ. פלדמן שליט"א שביאר את כל הסוגיה בטוב טעם.

²²⁷ משנ"ב סי' ר"ח (ס"ק ז'): בא להטעים ולהכשיר את התבשיל והוא מחמשת המינין דחשיבי, הוא העיקר. וראה עוד ס"ק ח' וס"ק מ"ט.

ישנם בקיאים הטוענים שאם יש פחות מכמות של 12% קמח, טעמו אינו נרגש ומטרתו רק לדבק או לנפח, וברכתו שהכל. ואם יש יותר מ-30% קמח, אז טעמו מורגש וברכתו מוזנות.

קלג. ישנם דברי מתיקה, וופלים וכדו' שמיעוט דגן שבו אינו מורגש בטעמו²²⁸, וניתן רק לדבק או לנפח, ואז ברכתו 'שהכל'²²⁹.

ביסקוויט מצופה שוקולד

קלד. ביסקוויט או בייגל מצופה שוקולד, אע"פ שרוצה לאכול השוקולד, כיון שתאב לאכול גם את הביסקוויט, ברכתו "מזונות"²³⁰.

גביעי גלידה

קלה. גביע גלידה, אם הוא דק וטעמו טפל, אע"פ שעשוי מחמשת מיני דגן, כיון שמטרתו להחזיק את הגלידה הוא טפל לגלידה שברכו עליו שהכל²³¹.

----- מקורות וציונים ----- =

²²⁸ בהרבה סוגי ופלים, ממתקים, ישנה תערובת של קמח מחמשת מיני דגן עם קמחים מקטניות, סוייה וכדו', ואם אין במאכל טעם דגן, מברך שהכל, כמ"ש בשו"ע סי' ר"ח (סעיף ט') ובמשנ"ב (שם ס"ק ט') שעה"צ (שם ס"ק מ"ו) ובשע"ת שם, דאם אין במאכל טעם דגן, לא חשיב (הקמח דגן) ובטיל ומברך שהכל.

בדרך כלל נדרש מומחיות בכדי לזהות ולהרגיש טעם דגן בממתק.
²²⁹ משנ"ב שם (ס"ק ח') כשהקמח בא רק כדי לדבק התבשיל לא חשיב ובטיל לגבי התבשיל, אפילו נתן לתוכו קמח הרבה, ובס"ק מ"ט: אם היה רק משהו בעלמא מקמח דגן ולא מנכר טעמו כלל, בטל לגבי יתר המינים ומברך שהכל.

ובסי' תורת הברכה (עמ' פ"ד) הביא מהגריש"א שמציין דברי האור שמח שמין דגן המעורב במאכל בכמות מועטת, ואם הוא יהיה רוב הוא יקלקל את טעם המאכל, אינו חשוב כעיקר לברך עליו מזונות. ורוב הדברי מתיקה הייצרן אכן רוצה שטעם השוקולד יהיה העיקר, והדגן כטפל או כמייצב.

²³⁰ שו"ע סי' רי"ב (סעיף א'), בענין הרוצה לאכול דג מלוח ואוכל פת עמו כדי שלא יזיקנו המליח, שמברך על המליח שהיא עיקר. במשנ"ב (שם ס"ק ג') שאם הוא תאב לאכול פת גם כן, אינה טפילה אליו וצריך לברך עליו המוציא, וראה שעה"צ (שם ס"ק ט') ובשו"ע הגרש"ז שם.

ולכן באוכל ביסקוויט, בייגל מצופה שוקולד, אע"פ שרוצה בעיקר השוקולד, כיון שתאב גם לבייגל, מברך מזונות.

יש לשים לב שהרבה מיני וופלים, חטיפים, מיוצרים מקמח מה' מיני דגן שמעורב עם קמח קטניות ואין במאכל טעם דגן, לכן ברכתו שהכל, כמ"ש בסי' ר"ח (סעיף ט'). סוגי וופלים כאלה שהם בעצם ספק ברכת מזונות, כשגם מצופים שוקולד, נראה ברכתם שהכל.

²³¹ שו"ע סי' רי"ב (סעיף א'). קצות השולחן (ני"ח ס"ק י') בצל החכמה (ח"ג קי"ד) באר משה (ח"ה ס"א) חוט שני (ברכות עמ' ר"ו).

אם אכל את הגלידה יחד עם הגביע, ונשאר חלק מהגביע ואוכלו לחוד, כתב המשנ"ב (סי' קס"ח ס"ק מ"ו) שאינו מברך עליו מזונות, כיון שעיקר אכילתו היה ביחד ונחשב לטפל לגלידה, אין חוששין על גמר האכילה.

קלו. גביע גלידה בטעם טוב, שלפעמים נהנים גם מאכילתו בפני עצמו, יש לברך עליו "מזונות" ועל הגלידה "שהכל"²³².

רשימת רכיבים

קלו. בימינו שטכניקות המזון מורכבות, קשה לזהות טעם דגן בממתקים²³³

סדר רשימת הרכיבים במוצר נותן בדרך כלל כיוון, לחשיבות הרכיב במוצר²³⁴ אבל לא ליחס הכמויות.

----- מקורות וצינונים ----- =

²³² סוגי גביעי גלידה המיוצרים כעין וופל בטעם מתוק, ונהנים גם מאכילתו לחוד, ראה מש"כ המשנ"ב סי' רי"ב (ס"ק ג') שאם הוא תטב לאכול גם את הטפל, אע"פ שאוכלו עם העיקר, מברך עליו. וראה משנ"ב סי' קס"ח (ס"ק מ"ה).

ראה עוד תשו' שבט הלוי (ח"ז סי' כ"ז ו'). רבבות אפרים (ח"ב סי' ע"ז) תשובות והנהגות (ח"ה סי' ס"ג ס"ק ד').

²³³ בימינו שטכניקות במזון מאוד התפתחו, וישנם עשרות רבות של רכיבים במוצרים, קשה מאוד גם למומחים לעמוד על טיב הרגשת טעם הדגן או שאר רכיבים שבדברי מתיקה. ואפילו בחלק הוופל שבחטיף, מעורבים כמה מיני קמחים מקטניות, בנוסף לקצפות ותבלינים, כך שכמעט לא ניתן לזהות את טעם הדגן כלל.

גם מהנדסי מזון מומחים, יתקשו להגדיר ברורות את מטרת הכנסת הדגן למוצר, אם לטעם אן לדבק.

לכן בחטיפים הנראים יותר שהם 'מזונות' יש מקום לברך קודם על שארי מאכלים מזונות ושהכל בכדי לפטור את המסופק בברכה.

²³⁴ ברשימת הרכיבים המודפס על אריזת המוצר, אם מופיע קמח או עמילן חיטה, בראש הרשימה, מסתבר שמטרתו הוא לשמש כרכיב עיקרי וניתן לטעם ולא רק לדבק, וברכתו 'מזונות'.

ואם הקמח מופיע שני או שלישי ברשימה, יתכן וניתן רק לדבק ולנפח. אבל מסדר הרשימה לא ניתן לדעת את היחס, בכמויות הרכיבים.

פרק יג

קלח. כמה דוגמאות של ברכות על ממתקים - חטיפים:

אגו (חטיף וופל ושוקולד) = מזונות (הוופל מורגש ונותן טעם. ס' תורת הברכה).

אגוזי = (ממתק מקרם ומעט אגוזים טחונים וקמח לטעמא) שהכל.

אפרופו = (חטיף קמח תירס תפוח) שהכל

דרזה = (בטנים מצופים) האדמה

באגסי = מזונות (חטיפי העמק מכילים 55% חיטה)

טורבו (חטיף דגנים בצייפוי ומילוי קרם) = שהכל.²³⁵

כיף כף = שהכל, השוקולד עיקר.²³⁶

ואם הוופל עיקר, מזונות (מדריך בד"ץ תשפ"א).

כריות במילוי קרם נוגט = מזונות (כ 25% קמח).

כריות מצופות שוקולד = מזונות.

פסק זמן = שהכל, השוקולד עיקר. ואם הוופל עיקר, מזונות.

קליק = (מילוי נוגט, קרמל, שוקולטה, קרם חלב) שהכל.

קליק כריות = מזונות.

קליק קראנץ (חטיף דגנים עם נוגט ועוגיות מצופה שוקולד) = מזונות.²³⁷

שוגי, = (חטיף דגנים קורנפלקס) שהכל.

שוגי, = (חטיף דגנים ופצפוצי שוקולד) מזונות

----- מקורות וציונים -----

²³⁵ חטיף, שמכיל גם דגנים בכמות של כ 11.5%, וקשה להגדיר שטעמו נרגש כלל, וגם אין אפילו בחלקו, צורה של וופל, לכן נראה שיש לברך שהכל.

²³⁶ אם לולי השוקולד לא היה אוכל את הוופל כלל, הרי הוופל טפל ונפטר בברכת השוקולד. אבל אם תאב לאכול גם וופל אע"פ שאוכלו עם שוקולד אינה טפילה אליו, אפילו אם תאב לשוקולד יותר. עי' בשו"ע סי' רי"ב סעיף א' משנ"ב ס"ק ג'. שו"ע הגרש"ז שם סעיף א'.

ראוי לשים לב שממתק הכיף כף מורכב מ74% שוקולד ו26% וופל עם קרם. הוופל עצמו מורכב מקמח חיטה וקמח סויה, קצף, קרם ועוד, ולא ברור אם ברכת וופל כזה, אפילו בלי השוקולד, ברכתו מזונות או שהכל. ועוד שממתק כזה שקרוב לוודאי נאכל כדבר מתיקה, ועוד שטעם החיטה קשה להגדיר כנרגש, כמבואר לעיל סעיף קכ"ט ק"ל. לכן ברכתו שהכל, ועיי"ע סי' ר"ד (סעיף י"ג).

²³⁷ קמח חיטה מהווה כ13% מהמוצר ומורגש בטעמו.

פרק יד חמשה עשר בשבט שחל בשבת

ט"ו בשבת

קלט. חמשה עשר בשבט שחל בשבת, יבין פירות מסוגים שונים שברצונו לאכול, לפני כניסת השבת.

הכנת פירות מע"ש

קמ. כל הפעולות שניתן לעשות מערב שבת, הקשורים לבורר, בדיקה מתולעים, חיתוך דק-טוחן וכו', עיצובים, צורות וכו' יעשה מערב שבת. ויזהר בכל איסורי בורר בהכנת הפירות ובקילופן, הפרדת הגרעינים וכו' לפני ובעת הסעודה.

קמא. יש שנהגו בשבת ט"ו בשבט, לנגן בקדיש אחרון של מוסף²³⁸.

אכילת פירות בשבת

קמב. יאכל פירות בסעודת הלילה, או לאחר מכן. או בסעודת הבוקר או לאחריו
(בס' רזא דעובדא אחר ברכהמ"ז של סעודה עתיקא קדישא, העלו את כל הפירות כנהוג תמיד וערך שולחן מיוחד עם פירות לכבוד ר"ה לאילנות. בס' מסע בבל לר' דוד ששון: בשבת עושים סדר ט"ו בשבט ביום).
יש נוהגין לאכול מיני פירות בכל שלוש הסעודות²³⁹.

קמג. בשבת בבוקר ימנע מלמלאות כריסו מפירות בקידושא רבה, בכדי לא לפגוע בתיאבון לסעודת שבת²⁴⁰.

תפילה על אתרוג בשבת

קמד. איתא בספרים הק' להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר ויפה שיזמין השי"ת בעת המצטרך למצוה.
בשבת אפשר להתפלל על אתרוג מהודר, והרי הוא בקשה רוחנית²⁴¹.

----- מקורות וציטוטים -----

²³⁸ מנהג פרנקפורט עמוד ט'.

²³⁹ מנהג צאנו.

²⁴⁰ אור זרוע (ה' ער"ש סי' כ"א). ד"מ (סי' רמ"ט ס"ק ד'). מג"א ס"ק ו'. שו"ע הגרש"ז (שם סעיף י'). וראה בקונט"א שם. בה"ל (סימן רמ"ט סוף ד"ה מותר): עכ"פ לכו"ע נכון להדר שלא למלא כריסו משארי אכילות קודם סעודת הפת.

ויש שמעדיפים שיהרהר התפילה בלבו בלי להוציא בשפתיו²⁴².

אם הוא סוחר אתרוגים, לא יאמר התפילה כשכוונתו למסחרו²⁴³.

אב הרחמים, צדקתך

קמה. מ"ו בשבט שחל בשבת, אין אומרים "אב הרחמים" ולא "צדקתך צדק במנחה"²⁴⁴.

----- = מקורות וציטוטים -----

²⁴¹ שבט הלוי.

²⁴² הליכות שלמה (פי"ז הע' 31)

²⁴³ תש"ו משנת יוסף (ח"ו סי' פ"ג), שאם הוא סוחר אתרוגים לא יאמר התפילה, דכוונתו לשם מסחרו, וצריך שיהיה כל מלאכתך עשויה.

²⁴⁴ סי' מנהגים לר"י טירנא. הגר"א סי' תכ"ט. וראה שו"ע (סי' רצ"ב סעיף ב'). לקט יושר. אבל במנהגים דק"ק וורמזיא כתב שמזכירין נשמות ואומרים צדקתך.

פרק טו חשש ערלה

בימינו, אחת המשימות החשובות של מערכות הכשרות היא השגחה בפירות מחשש ערלה. נושא זה דורש מיומנות רבה ועקביות. שטחי מטע, בדרך כלל משורטטים על גבי מפות שטח, בהן ציון של כל עץ במטע, עם גילן, בכדי לוודא שאין חשש ערלה. נפרט כאן כמה חששות שיש להשגיח מפני ערלה.

פריחה מוקדמת

נדרשת תשומת לב מיוחדת בעצים בשנתם השלישית, וכשמגיע ט"ו בשבט, שהוא ראש השנה לאילן ולערלה, עומדים פירות האילן להיכנס לשנה הרביעית, ולכן פירות שיהננו לאחר ט"ו בשבט יהיו נטע רבעי ויותר על ידי פדיון. אבל לפעמים בגלל מזג אויר משתנה או תנאים אגרונומיים, מוציא העץ לפעמים "פריחות מוקדמות" לפני ט"ו בשבט, נמצא שפירות אלו חנטו כבר בשנתם השלישית ונחשבים לערלה. כאן נדרש וועד כשרות מיומן ומקצועי שידע להשגיח אם אכן יש תופעה כזאת במטע, להוריד פירות שחנטו בשנה השלישית, מהאילן לפני ט"ו בשבט ולהשגיח שלא יתערבבו עם פירות אחרים.

עצי מילואים

בשטחי מטע של עצים בוגרים, די שכיח שעץ מתקלקל, ובמקומו שותלים עץ אחר, "עץ מילוי". כאן נדרש פיקוח למפות את השתיל החדש, והשגחה בעת הקטיף, שהפירות לא יתערבו מחשש ערלה.

העברת עצים מהמשתלה

שתיל שגדל במשתלה, אפילו כשכבר גדל שנתיים, אבל כשניטע בקרקע המטע, יש להתחיל לספור מחדש שלש שנים מאז נטיעת השתיל. רק אם הקפידו להשאיר את השתיל עם גוש קרקע שבו השתיל גדל, כשהגוש אדמה בקוטר 30 קילו, ומועבר מהמשתלה למטע בתנאים מיוחדים, עציץ נקוב, צמוד לקרקע, מעל שטח לא מרוצף, רק אז ניתן להמשיך ספירת שנות ערלה גם לאחר הנטיעה.

פירות מוקדמים בעץ

אם בעבר היו חייבים להמתין שלש שנים עד שעץ יוציא פירות טובים וגדולים, הרי בימינו קיימות טכניקות מתקדמות המאפשרות להפיק מעץ שתול כמויות גדולות כבר בשנה השנייה לשתילתו. וכאן נדרשת השגחה טובה במטע.

סורים

ישנם עצים, כמו רימון, אתרוג, שמתחתית העץ מתחת לפני הקרקע, יוצאים ענפים. מכיון שענף זה יוצא מתחת לפני הקרקע, ואינו רואה פני השמש, נחשב כשורש וחייב במנין שנות ערלה מחדש. לכן, אם באילן בן ארבע שנים יוצא ענף כזה, הפירות שיגדלו על ענף הם ערלה עד השנה הרביעית של הענף²⁴⁵.

תמרים וזיתים

בגלל שברוב הדקלים, התמרים אינם גדלים לפני ארבע או חמש שנים, לכן לא נטו להחמיר בהם בדיני ערלה. באחרונה נתרבו העברות עצי דקל ממקום למקום, פעולה שמחייבת לספור שנות ערלה מחדש בלי להתחשב בגיל הדקל, ותמרים שגדלים בדקל זה, דינם כערלה. רוב עצי זית, אינם מוציאים פירות טובים לפני שנתם הרביעית. בארץ ישראל, קיים זית, מוזן ברנע, שמוציא פירות טובים וטעימים כבר בשנה השנייה לגידולו. לכן נדרש פיקוח בפרי ובשמון שמופק ממנו. למעשה יש לרכוש פירות שמושגחים בהשגחה טובה.

אחוזי ערלה בפירות

כמה דוגמאות של פירות עם אחוזי ערלה גבוהים הנמצאים בשווקים (חורף תשפ"ב)

אבוקדו מלומה 6% . אנונה 1% . אוכמניות 30% . גויאבא 1% . פאפאיי 80% . פסיפלורא 33%. קרמבולה 13% .

----- מקורות וציונים ----- =

²⁴⁵ ראה ס' פרי עץ הדר עמוד ק"ט.

פרק טז כמה מהלכות הפרשת חלה

א. בשו"ע²⁴⁶ איתא שחייב חלה בעיסה שיש בה קמח בנפח של מ"ג ביצים וחומש ביצה. ונחלקו הדיעות בשיעור זה.

שיעור הפרשה בברכה

ב. שיעור הפרשת חלה עם ברכה לפי שיעור הג' רבי חיים נאה הוא 1,666 ק"ג קמח²⁴⁷ ושיעור החזון איש להפריש חלה משיעור 2,250 ק"ג קמח²⁴⁸.

שיעור בלי ברכה

ג. המנהג להפריש חלה בלי ברכה משיעור קמח של 1,250 ק"ג²⁴⁹ ולפי מנהג חזון איש 1,200 ק"ג²⁵⁰.

קמח מלא

ד. היות ושיעור הקמח נמדד לפי נפח²⁵¹, לכן בקמח מלא, שנפחו גדול מקמח רגיל, ראוי להפריש חלה בלי ברכה, מכמות של 1,150 ק"ג קמח.

קמח עם סובין

ה. בתהליך טחינת קמח מלא, מפרידים את הסובין מהקמח, ולאחר הטחינה מחזירים את הסובין, שמהווים בין 12 ל 15 אחוז מהקמח²⁵².
לכן ראוי שבהפרשת חלה מעיסה של קמח מלא, יפרישו בברכה רק מכמות של 1,900 ק"ג לשיטת הגר"ח, ומכמות של 2,550 ק"ג לשיטת החזון"א.

----- מקורות וציטוטים -----

²⁴⁶ יו"ד סי' שכ"ד סעיף א'

²⁴⁷ בס' שיעורי תורה סי' ג' אות ג-ד. וכן נהג הגר"שז"א. תשו' שבט הלוי ח' י"א סי' רנ"ג ג', שבמשך הדורות נהגו להפריש בברכה על שיעור זה, וכן הוא המנהג בירושלים. בס' חזון עובדיה פסח הל' חלה, י"ב, כתב שחקר במידת הדרהם שהיה בזמן הרמב"ם, ונמצא השיעור 1,560 ק"ג.

²⁴⁸ שיעורי המצוות אות י"ט - ז'.

²⁴⁹ שיעור הגר"ח נ"ב בס' שיעורי תורה שם.

²⁵⁰ קובץ אגרות חזון איש קפ"ה ח'.

²⁵¹ הרמב"ם בפיהמ"ש חלה פ"ב ו', ביאר כיון שאין כובד משקל החיטים, שעורים, קמח, שוה, לכן לא קבעו לפי משקל אלא לפי מדה. שו"ע או"ח סי' תנ"ו סעיף א'.

²⁵² שו"ע יו"ד סי' שכ"ד סעיף ג', אם הפריש את הסובין וחזר ועירבם עם הקמח, אינם מצטרפים לשיעור חלה.

חלה מבצק

1. לכתחילה, מפרישים חלה מהבצק לפני אפייה²⁵³, ובדיעבד מפרישים גם לאחר האפייה.

צירוף פת במקפיא

2. עוגות, חלות שנמצאים במקרר, מקפיא, אינם מצטרפים לשיעור חלה, מפני שכל חבילה ארוז בפני עצמו²⁵⁴.

----- מקורות וציונים ----- =

²⁵³ דכתיב ראשית עריסותיכם, ב"י משנ"ב סי' תנ"ז ס"ק ה'.

²⁵⁴ שמירת שבת כהלכתה פ' מ"ב הע' ט"ל. שבט הלו'.

פרק יז תשובה להלכה

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק 51609

ישראל

מ"ץ. רב קהילת בשבילי אורייתא - ווארקא

מח"ס: חודש בחודשו. עולת החודש. ימי הפורים. חג האסיף.
ימי החנוכה. חג השבועות. חג המצות. פרי עץ הדד. תש"ו מבי מדרשא

בס"ד

ליקר אתרוגים מקליפות אתרוגים בשביעית

שאלה:

בכדי להכין ליקר אתרוגים, מקלפים קליפה דקה ירוקה מהאתרוג, ומשרים את הקליפה באלכוהול, האם מותר להכין ליקר כזה מאתרוגי שביעית.

תשובה:

הרמב"ם בתרומות (פ"א הל' י') לגבי תרומה כתב, שקליפי אבטיח, אתרוג ומלפפון (של תרומה), אע"פ שאין בהם אוכל וכו', אסורין לזרים (שראויים לאכילה). והחז"א שביעית (סי' י"ד ס"ק י') פירש, שכל מה שמבואר שם לאסור לזרים, אסור גם להשליכו לאיבוד. אבל אם אינם ראויים לאדם ולבהמה, אין בהם קדושה, ומותר להשליכן לאשפה. ראה עוד מנחת שלמה (סי' נ"א אות כ"ג).

בס"ד דרך אמונה (פרק ה' הערה י"ב) כתב, קליפות הפירות מותר להשליכם לאחר שאינם עומדים לבהמה. ויש להסתפק אם אזלינן בתר המקום או כפי תשמיש הנאות, וברמב"ם משמע שמשנתה לפי המקום והזמן. ולפי"ז, קליפין וגרעינין שאינן מיוחדין אצלנו לבהמה, אין בהם קדושת שביעית משום מאכל בהמה, וכל שנפסלו מאדם מותר להשליכן. ומשום מיעוט המרקחין לא חל עליהן קדו"ש, כיון דרובן לאשפות.

והרי הקליפה הדקה החיצונית הירוקה (ובהמשך צהובה) של האתרוג אינה ראויה למאכל אדם ולא לבהמה, מפאת חריפות לזי האטילין שבו. לכן מותר להכין ממנו ליקר, ובלבד שיזהר שלא ישאר על הקליפה גם מחלק הלבן שבאתרוג, דהיינו הפרי עצמו. כיוון שחלק הלבן הוא מאכל, ובהליך הכנת הליקר מאבד את המאכל. וכן דעת הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א.

אבל, מותר להכין "מרקחת" מפרי האתרוג של שביעית (משנה שביעית פ"ח ב') משפטי ארץ (פרק כ"ב). תשו' מבי מדרשא (ח"ג סי' פ"ט ס"ק י"ג).
וחייב לבערה בזמן הביעור (ס' השמיטה פ"ט ב') בענין זמן הביעור לאתרוג, ראה בס' תשו' מבי מדרשא (ח"ג סי' פ"ט הע' י"ז).

אתרוגים למצות ד' מינים, האם ראויים לאכילה שאריות חומרי הדברה באתרוגים

יום שני לס' טוב העץ למאכל וגו' תשפ"א

שאלה:

אתרוגים שמשתמשים בהם למצות ד' מינים עוברים ריסוסים, האם הם ראויים לאכילה.

תשובה:

א בתורה כתיב (ויקרא כג מ) ולקחתם לכם פרי עץ הדר וגו'. ובמס' סוכה (ל"ה.) וברש"י ותוס' (שם ד"ה לפי.) דרחמנא אמר לכם, הראוי לכם בכל דרכי הנאה. ולרמב"ם בפירושו למשניות (סוכה פ"ג מ"ה ד"ה אתרוג הגזול) אתרוג שאינו ראוי לאכילה, פסול משום שאינו נחשב פרי, והתורה כתבה 'פרי עץ הדר'. ראה בכפות תמרים (ל"ד:).

ריסוסים בפרדס

אתרוגים שמגדלים למצות ארבעת המינים עוברים בשעת גידולם, תהליכי ריסוס בחומרים רעילים, עד סמוך לקטיף.

המצב בארץ ישראל הוא שהריסוס בפרדסי אתרוגים אינו בפיקוח הדוק של רשויות משרד החקלאות, גם מכיוון שפרי האתרוג למצות ארבעת המינים נחשב לגידול מסחרי ולא חקלאי, ומגדלים משתמשים בסוגי ריסוס מגוונים, בכדי לקבל אתרוגים מוגנים מפני מזיקים.

לדוגמא, השימוש בחומר כלורו ניקוטינילים, כמו קונפידור, מותר, ובעבר היה תנאי של נותני הכשרות שהשימוש בחומר תופסק 30 יום לפני קטיף האתרוגים, בכדי שהחומר יספיק להתאדות עד זמן נטילת האתרוג בחג. אבל היום, יתכן שהם ממשיכים את השימוש בחומרים אלו גם עד הקטיף עצמו כדי להבטיח קבלת אתרוג יפה ונקי ממזיקים.

וטענתם בפיהם, שבלי הריסוסים, לא יוכלו לספק אתרוגים מהודרים לעם ישראל.

במקרים רבים, אתרוגים אלה כמות שהם, אינם ראויים למאכל, ואכן יש לברר האם ניתן להשתמש באתרוגים אלה ולברך עליהם ביום ראשון של סוכות.

אציין, שהשנה תשפ"א ביקרתי, בפרדס שדיאור אברהמי, בדרום, ונוכחתי שמתחילת חודש אלול אינו משתמש בריסוסים מסוכנים כלל במטעי האתרוגים.

אתרוג שנאסר מחמת בליעת איסור

ב הנה המג"א (סי' תרמ"ט ס"ק כ') כתב מהשלטי גיבורים (עיי"ע לחם הפנים יו"ד סי' צ"ו ס"ק ל') אתרוג שנאסר מחמת בליעת איסור, פסול (דדרשין 'לכם' שלכם יהא לאכול). וממשיך המג"א: ואינו מוכרח, די ש' לומר דוקא כשאיסורו מחמת עצמו פסול. ולכן נראה לי די ש' להכשירו בשאר ימים, דהא התוס' (סוכה ל"ה. ד"ה לפי) ורש"י (שם ד"ה לפי) וכל בו (סי' ע"ב מ"א.) מכשירין אפילו של ערלה בשאר ימים, ולכן יש לסמוך עליהם בכהאי גוונא.

ובהג' רעק"א בשו"ע מוכיח להתירו לשימוש גם ביום א' דסוכות, מהסוגיה (סוכה ל"ה). במה דאמרינן דכ"ע היתר אכילה בעינן וכו', ומסיק כיון שאין איסור מחמת עצמו, אינו פוסל.

המשנ"ב (שם ס"ק מ"ה) נקט שיש להחמיר שלא לצאת בה ביום ראשון, אבל בשאר הימים יש להקל, כיון שאין איסורו מחמת עצמו.

ונראה שהמשנ"ב נקט שיש לסמוך ע"ד הראשונים דאתרוג שאסור באכילה, פסול רק ביום ראשון (דעת התוס' סוכה ל"ה ד"ה לפי. רמב"ן, ריטב"א, שרק כשעומד לשריפה, פסול כל ז')

ובשעה"צ שם (ס"ק מ"ח) מציין את דברי הרעק"א (הנ"ל) ומסיק: שבמקום הדחק כשאין לו אחר, יש להקל גם ביום ראשון.

עכשיו, חשוב לנו לברר את המציאות לאמיתה, האם בכלל, ובאיזה דרגה, נחשבים אתרוגים אלה ראויים או בלתי ראויים לאכילה.

ג מכיון שבענין זה התעוררה גם חשש בריאותית, וחובה על האדם להיזהר כמ"ש הרמב"ם (הל' רוצח ושמירת נפש פ' י"א הל' ד') ובשו"ע חו"מ (ס' תכ"ז סעיף ח' ט') וראה עוד בחתם סופר (ע"ז ל.) לכן השתדלתי בעז"ה לברר הדברים, מפי מומחים שחקרו בענין זה.

אזהרה

בשנים עברו יצא פרופ' חיים גמליאל (חוקר בכ' באו' בר אילן, ראש מכוןי רות"ם, והקת"ל לרפ" הרמב"ם במכון משה"ה, ומח"ס "רפואת הרמב"ם במבחן המדע בן זמננו"), באזהרה מפני השימוש באתרוגים שגודלו לצורך ארבעת המינים והשימוש בהם להכנת ריבות ומרקחות ואומר, "...למרות היות פרי האתרוג עשיר בחומרי רפואה, אינני ממליץ לאכול את האתרוגים מחג הסוכות וגם לא להכין מהם ריבות ולא סירופ, ולא למצות בעראק או אלקוהול להכנת תמציות רפואיות, ולא להכין מהם בירה ולא לערב ביין ועוד.

טענתו, שבעיקר חשוב ביותר לאסור מתן של מרקחות שהוכנו מאתרוגי החג, לנשים בהיריון או מיניקות, לצורכי מרפא כמו חיזוק ההיריון, חיזוק העובר, חיזוק האישה/התינוק וכדומה, או לתינוקות.

יצוין, שהוא מתריע גם מפני חומרים זרחניים אורגניים (טאמיק, דיזיקטיל, דורטבן), שכבר כמה שנים אינם בשימוש אצל חלק גדול מהמגדלים עקב איסור משרד החקלאות.

בדיקה מחקרית ראשונה

ד בכדי לברר את הדברים באופן מחקרי ומעבדתי, בשנת תש"פ (למנינים ספטמבר 2019) נערכה בדיקה מחקרית ראשונה בנושא זה, והתפרסמה עכשיו בתחילת שנת תשפ"א.

בדיקה מעבדתית של שאריות חומרי הדברה באתרוגים שנאספו מכמה זנים ומכמה פרדסים, נערכה על ידי פרופ' ר' אליעזר גולדשמידט (מהמכון למדעי הצמח,

הפקו' לחקלאות, האוני' העברית בירושלים, מחבר ספרים), עם אגרונו' אסף אבטבי, (מדריך בכיר בשה"ם), **והתוצאות הראו:**

[1] ריכוז של רוב חומרי הריסוס באתרוגים, עמדו בתקן הישראלי. ריכוזיהם של כמה מחומרי ההדברה חרגו מן התקן, אך לא היו אלו חריגות קיצוניות.

[2] בקליפה החיצונית ירוקה / צהובה [פלאבדון], רמת החומרים פי 3-9 מזו שבחלק הלבן [אלבדון] של האתרוג.

[3] נראה שאין מקום להתייחס לאתרוג כפרי רעיל. אכילת אתרוג אחד אין בה סיכון וכמות חומרי ההדברה שבו אינה עולה, בחישוב גס, על כמותם בק"ג אחד של פרי הדר.

[4] מאידך, ברור שיש להתחשב ברמה הגבוהה של שאריות חומרי ההדברה ולהימנע משימוש בפירות אתרוג אלה לצרכים תעשייתיים או ביתיים בקנה מידה גדול.

[5] להכנת מוצרים תעשייתיים, כמו מרקחות, ליקרים, תכשירים קוסמטיים, יש להעדיף אתרוגים המבשילים על העץ אחרי סוכות, או מחלקות שלא טופלו בחומרי הדברה מסוכנים.

מסקנות הנראות

למסקנה של כל הנ"ל נראה, שאלו שברצונם להכין מרקחת אתרוג לטעום לכבוד ט"ו בשבט, או כסגולה וכו', ינהגו כדלהלן:

[1] **לקלף את הקליפה הדקה החיצונית, הצהובה / ירוקה לפני הבישול.**

[2] **יבשלו את הפרי.**

[3] **נראה שניתן לטעום (כף גדול) מהפרי האתרוג הקלוף והמבושל ללא חשש.**

ה הנראה מזה, ראשית, שאין מקום להתייחס לפרי האתרוג כפרי רעיל, אלא שבכדי למנוע מכל חשש סכנה, יש לקלפו. ואין זה כל כך דומה לאתרוג שנאסר מחמת בליעת איסור.

שנית, אם נקלף את קליפתו החיצונה של האתרוג ודאי שחלק הפנימי של האתרוג, לא ייחשב ל"מאכל סכנה". ואע"פ שלא מומלץ לאכול הרבה ממנו, אבל בגין כך לא יאבד ממנו שם פרי.

והרי אתרוג קלוף בקליפתו החיצונה לא נחשב לחסר, גם ביום ראשון, כמבואר בשו"ע (סי' תרמ"ח סעיף ו'). ומבואר בפמ"ג (א"א סי' תרמ"ט ס"ק כ'). וראה עוד בשעה"צ (סי' תרמ"ח ס"ק כ"ז) שלש קליפות יש לאתרוג, ואם נקלף גלד השני, העבה קצת, ונשתייר ממנו קצת, כשר לדעת הרא"ש וכ"ה בחזון איש (סי' קמ"ז ס"ק א').

לכן, אפשר ליטול אתרוג זה ביום ראשון של חג, אע"פ שנמנעים מלאכול קליפתו, ואין בזה חשש שחסר 'לכם - בכל דרכי הנאה', שהרי גם אם יטלנה בלי קליפה החיצונה, יוצא ידי חובתו.

ועוד, שהרי דעת הגרעק"א שאין לפוסלו ביום ראשון, כיון שאין בו איסור מחמת עצמו.

וראיתי שבס' הליכות שלמה (פ"י ס' כ"ב) כתב הגרשז"א: אתרוג שהטבילוהו בחומר חיטוי למנוע הפצת מחלות, אם אין בו תערובת איסור, כשר למצוה. ומבאר שם שכיון ואחרי זמן מסוים, סר הסם מהפרי, והריהו ראוי לאכילה, נראה שכיון דרחמנא אמר 'פרי עץ הדר' ואתרוג שנעשה בו חיטוי לא פקע ממנו שם פרי, אלא שעכשו אינו ראוי לאכילה מפני הסכנה, ולכן כיון שלאחר תקופה מסוימת יהא ראוי מאיליו, נראה שכשר למצותו, ולא בעינן שיהא ראוי לאכילה בחג עצמו דוקא, אלא כל שיהא ראוי גם אח"כ סגי.

ולכן הנראה למעשה, שאין לחשוש מלברך אפילו לכתחילה על אתרוגים מרוססים גם ביום ראשון של חג הסוכות, והמכינים מרקחת או ליקר מאתרוגים ינהגו כמפורט לעיל (אות ד').

בכבוד רב

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

פרק יח אמרות קודש

חכמים קובעים הטבע

שמעתי מאדאמו"ר הגה"צ רבי ש.ב. ליברמאן בעל ה"בשבילי אורייתא" זצ"ל, ששמע מרבו הגאון האדיר הגה"צ רבי דוד משה הכהן רבינוביץ זצ"ל (ראש ישיבות כתר תורה, חתנו של האדמו"ר מראדומסק זצ"ל), שלמד המשנה בראש השנה: "באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי", ודייק הרי קיימת מחלוקת בית שמאי ובית הלל ומה המשמעות בדברי המשנה שקובעת, "כדברי בית שמאי". בנוסף יש לדקדק, מה בכלל שייכת מחלוקת במציאות (אם ר"ה בא' או ט"ו שבט).

אלא, שאיתא בירושלמי (כתובות פ"א ה"ב), שהטבע מסור ביד החכמים. וזאת באה המשנה ללמדנו שהחכמים הם הקובעים סדרי החדשים והזמנים ולכן נוקטת המשנה דווקא בביטוי זה: באחד בשבט ר"ה לאילן כדברי בית שמאי, ללמדנו שעל פיהם נקבע מתי ראשי שנים ומתי יגדלו האילנות וכו', ואם ההלכה נפסקה כך, אז כך תהיה המציאות.

בשיחה עם האדמו"ר רבי מ. מ. מליובאוויטש זצ"ל (שנת תשכ"ו) אמר לו אדמו"ר זצ"ל את הפירוש הנ"ל ששמע מרבו, ואדמו"ר מליובאוויטש השיב לו, שחותנו נ"ע (אדמו"ר מוהרי"צ) ביאר בדברי המשנה (שבת פ"ו) "שדברו חכמים בהווה", היינו שעל פי דברי חכמים מתהווים כל הדברים בעולם.

(הקדמה ס' עלת החדש)

תחילת התגלות השפע בט"ו

בט"ו בשבט ר"ה לאילן, ומבואר בגמרא שאילן שחנט קודם ט"ו בשבט הוא ממי גשמים של שנה הקודמת קודם ר"ה. ומה שחנט אחר ט"ו בשבט הוא ממי גשמים שאחר ראש השנה, ומבואר דגשמים נקראים כל מיני שפע היורד משמים, וחיים הנגזר בר"ה כפי זכות הדור, ושפע חיים ההוא נגמר מר"ה עד שמ"ע, להתחלק לכל ברי' די מחסורן, הן ברוחניות פרנסת צרכי הנפש, והן בגשמיות בני חיי ומזוני, והתחלת הגלות השפע הוא בט"ו בשבט.

(אדמו"ר הגה"ק החידושי הרי"מ זצ"ל בספר הזכות)

כי האדם עין השדה (דברים כ' י"ט)

יש ראשונים שפירשו שהוא לשון בתמיהה, האם עין השדה הוא כאדם? ובתרגום אונקלוס: ארי לא כאנשא, אילן חקלא. וכ"ה בתרגום יונתן. ברש"י: כי משמש בלשון דילמא, שמא האדם עין השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתיישר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר, למה תשחיתנו. וכ"נ דעת הספורנו. ומפרשים ראשונים אחרים פירשו שהאדם הוא אכן כעין השדה.

האבן עזרא כתב: כי חיי בן אדם הוא עין השדה וכו' לא תשחית עין פרי שהוא חיים לבן אדם רק מותר שתאכל ממנו ואסור לך להשחיתו. וכ"נ דעת הרמב"ן. וכ"נ בדעת זקנים מבעלי התוס'. בספרים הק' הרבו לבאר את הקשר בין אדם לעין השדה לגבי עבודת השם והתחדשות ביום ט"ו בשבט.

(מ"ב"י מדרשא)

נשאל הרשב"א (תשו' ח"ה סי' נ"א) **מהו ענין הברכות**, שהברכה תוספת טובה ומה יוסיף עבד לאדוניו, באמת לשון ברכה תוספת וריבוי הוא והוא מלשון ברכות מים (קהלת ב"ז) ויש בענין הברכות סוד עמוק, יבינהו מי שזיכה השי"ת אותם לעמוד בסוד התורה. ואמנם גם נגליהם מבואר וכו'.

וככה ענין הברכות, שאנו מודים לפניו על מזונותיו ועל טובות המגיעות לנו מאתו יתברך, ומתפללים שיתמיד טובו לברכותיו כדי שידעו הכל שהוא ברוך, וכאומרו, ברוך ומבורך בפי כל הנשמה וכו'.

(תשו' הרשב"א ח"ה סי' נ"א)

אמרו שהמאכל והמשקה הם מזון הגוף, והברכות הם **מזון הנפש**, שגורם שישרה שפע קדושה על האכילה ועל המשקה. וזהו כונת הכתוב (דברים ה:ג) כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ד' יחיה האדם. וזהו נמי צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי יג,כה)

(פלא יועץ ערך ברכות)

כי **עיקר השגת האדם** אל רוח הקודש, תלויה ע"י כוונת האדם וזהירות בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידם מתבטל כוח אותם הקליפות הנאחזות במאכלים החומריים ומתדבקים בהם באדם האוכל אותם, ועל ידי הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה הוא מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה, והאר"י ז"ל הזהיר בזה מאוד את המהרח"ו זצ"ל

(כף החיים סי' ר"ב אות א' מהרח"ו שער רוח"ק ט:)

פרי"י הע"ץ עולה תנ"ה, והוא מספר ג' מילואי אה"י, וזהו מספר חותם, כמ"ש בכתבי האר"י ז"ל להושענא רבה, והוא בבחי' זו כמו שבהושענא רבה ההכנה בחי' זר"ע גי' ערב"ה להיחוד השלם חתן על כלה שיהיה אחרי זה בשמיני עצרת כמבואר בכונות הו"ר שם, כן בזה הוא הכנה בט"ו בשבט בארבעים יום מקודם להיחוד בפסח והיינו מלידת והויית העולם בניסן וכו'.

ועל כן הזמן בט"ו בשבט כנ"ל להמשיך בנים היינו ג"כ בבחי' זר"ע כמו בהו"ר יום ערב"ה כנו'.

(שער יששכר ט"ו בשבט. אות ג')

ט"ו בשבט ראש השנה לאילן, אילן בגימ' ב' השמות, זמן טוב, כי האדם עץ השדה, שדה (עם האותיות) בגימ' שבט, לתקן חטא האדם בעץ הדעת, גם יש בו את הגימ' מענין הידוע, הזמן לתקן.

ואי' בשפת אמת ליקוטים חודש שבט מכוון נגד מדת יוסף הצדיק, וזהו ענין החודש שהגיד החי' הרי"מ ז"ל שבט ר"ת שלום ברכה טובה ע"ש, ויוסף היה במצרים, השדה בגימ' שם שדי שם של פרו ורבו, לתקן גם עניני עוה"ז, לתקן עולם במלכות שדי כח אלקות המוטבע בטבע, הימים הם ימי שובבי"ם, גם שובב בגימ' ענינים אלו, ימי שובבים הזמן לתקן ויכולין לתקן.

(לב שמחה ט"ו בשבט)

כתב הרב טור ברקת (סי' תקע"ב) שנקרא ר"ה לאילנות ולא ר"ה לאילן לאשמעין שהוא ר"ה לכל איש ישראל כי האדם מכונה לאילן, שנאמר כי עץ השדה וכו'.

ומורי ז"ל היה אומר לכיין באכילת פירותיהן לתיקון חטא אדם הראשון אשר חטא בפירות האילן, ואשרי אנוש יעשה זאת ויזכור כי זכות ר"ה לאילנות עמד לנו בימי המן כשהפיל פור הוא הגורל מחדש לחודש כמו שכתוב בתרגום שני וז"ל: בשבט לא על מן בגלל די ביה הוא ריש ירחא שעתא לאילנא, ואע"ג שדבריו כב"ש דלא כהלכתא .

מ"מ למדנו שזכות ר"ה הועיל שלא נברר בו לאבד בו עם ישראל בחודש שבט, וע"ד רמז כתב הרב מספרים תהילות במה שנהגו העולם להרבות קצת שמחה ולא לומר בו תחינה ביום ר"ה לאילנות, לרמז על הבטחון לאדם דוגמת האילן כי יש לאדם תקוה לסימן כימי העץ ימי עמי (ישעי' ס"ה, כ"ב) דהיינו עץ החיים שנוכח לאכול ממנו ולחיות לעוה"ב - ועו"ש. ובבא יום ר"ה הלזה יפשפש במעשיו ומקיים מילי דברכות ואם חטא ואשם בהם, יתחרט וישובו אל ד' וממנו יתחיל לתקן המעוות ע"כ.

(זכר דוד מא' ג' פ' צ"ז)

ארבעה ראשי שנים הם וכו' באחד בשבט ר"ה לאילן כדברי ב"ש ובה"א בט"ו בו (ר"ה ב), וצריך להבין ולדעת למה אז דוקא ר"ה לאילן כדברי ב"ה ולדברי ב"ש באחד בשבט, גם להבין הלשון ר"ה לאילן מהראוי לומר ר"ה לאילנות.

והענין הוא דנדוע הצירוף משדם הוי' ב"ה המאיר בחודש הזה הוא היא יו"ד ויו' היא, ויצא מפסוק הימור ימירנו ויהיה היוא ותמורתו יהיה קודש, ונדוע בכל צירוף הק' שהיד קדמה לה"א וכן הוא"ו קדמה לה"א אז החסדים והרחמים גוברים בחודש ההוא, ואם ח"ו להיפוך שהשני החי"ן קודמים אל י"ו אזי תגבורת הדינין ר"ל, והצירוף מחודש הזה בחצי הראשון הוא הנוקבא קודם לדכורא. ומחמשה עשר בשבט מתחיל להאיר י"ה כסדרן, ומאז אין תגבורת הדינין, ונעשה רחמים.

ונדוע דב"ק המגיד הגדול הק' הרבי ר' בער ממעזריטש עפימ"ש באבות (פ"ה) וחלופיהן בגולם, חליפי דין ברחמים הוא ע"י גולם שנתבטל בעצמו ונעשה כגולם בטל במציאות, גלם גימ' חכמה, וחכמה הוא אות יו"ד כנדוע ומאות יו"ד יוכל להחליף ולעשות ממנו כל אות שירצה. וזה בא' בשבט שאז ימי הדין ר"ה לאילן כדברי ב"ש, היינו ב"ש דחדודי טפי (יבמות טו) וכמו"ש כמ"פ בשם האר"י הק' לעתיד יהיה הלכה כב"ש שתפיסת שכלם הם למעלה מעוה"ז, ומגיעים לעולם המחשבה שהוא עוה"ב, כמו ז"ל (מנחות כט) הוי אומר העולם הזה בה' והעולם הבא ביו"ד, ויו"ד היא חכמה איהי מוחא מחשבה מלאגא, לכן לפי שיטתם אף באחד בשבט שאז בעצם הדין מ"מ היא ר"ה ונמתק הדין ברחמים וזה עושה תמורה עד סוף העולם שמרומז לאות יו"ד, וזה ר"ה לאילן הוא מספר הוי' אד' וכנדוע הוא היכל ונרתיק משם הוי' ב"ה והפנימיות הוא הוי', והרמז כי פנימיות הדין הוא רחמים, ולכן ב"ש ס"ל עיקר לכיין הפנימיות בבחי' בכח.

לכן גם בא' בשבט ר"ה לאילן כי פנימיות הוא רחמים. משא"כ ב"ה שהם מסטרי דרחמי כמו"ש הזוה"ק (רע"מ ג' רמ"ה) ור"ת הלל הרופא לשובורי לב, והלכה כב"ה ור"ת הלכה כ' האר"י הק' הריעו לד' כל הארץ, ע"י הלכה היא מחבר הארץ להשי"ת, וס"ל עיקר היא בפועל ובכח החיצון, כי לחא כל מוחא סביל דא לעבוד בכח, וסברי בט"ו שמתחילין ימי הרחמים הוא ר"ה כנדוע.

(ישמח ישראל חמשה עשר בשבט)

בענין פלוגתת בית שמאי ובית הלל (ראש השנה ב.) אי' בראש חודש שבט ראש השנה לאילן או בט"ו בו, לכאורה פליגי במציאות, אימתי זמו החנטה.

ויש לומר טעם בית שמאי, כי בראש חודש יש כללות החודש, נמצא כי בראש חודש שבט יש חנטה לחנטה שיהיה בט"ו בו, וזה גם כן ראש השנה לאילן, וכן נראה לו פירוש באחד בניסן ראש השנה לרגלים, ופריך בט"ו בו היא, ומשני רגל שבו וכו', וגם כן הפירוש כנ"ל שיש את זה בראש חודש, אשר הט"ו בו הוא ראש השנה כנ"ל.

(חשבה לטובה ט"ו בשבט, מכת"ק של השפת אמת זצ"ל)

תפילה לאתרוג נאה

בט"ו בשבט ראש השנה לאילנות, על כן טוב ונכון לומר ביום ט"ו בשבט בשחרית, פסוקים אלו ובקשה זו וידוע הוא שיש קבלה אצל חכמי אשכנז ז"ל שצריך לבקש ביום ט"ו שבט בפרטות על האתרוג שיזדמן לישראל אתרוג טוב

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים תִּדְרֹשׂ הָאָרֶץ דְּרֹשׂא עֲשֵׁב מְזֻרֵעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי
עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינֵנו אֲשֶׁר זָרְעוּנוּ בּוֹ עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן.
וּתְזַעַף הָאָרֶץ דְּרֹשׂא עֲשֵׁב מְזֻרֵעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֵשֶׂה פְּרִי
אֲשֶׁר זָרְעוּנוּ בּוֹ לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹקִים כִּי טוֹב:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹקֵינוּ וְאֱלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּבָרֵךְ כָּל
אֵילָנוֹת הָאֶתְרוֹג לְהוֹצִיא פְּרוֹתֵיהֶם בְּעֵתָם וַיּוֹצִיא
אֶתְרוֹגִים טוֹבִים יְפִים וּמְהֻדָּרִים וּנְקִיִּים מִכָּל מוֹם וְלֹא יַעֲלֶה
בָּהֶם חֲזוּזִית, וַיְהִיו שְׁלֵמִים וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם שׁוּם חֲסָרוֹן וְאֶפְלוּ
עֲקִיצַת קוֹץ, וַיְהִיו מְצוּיִים לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֵינוּ בְּכָל מְקוֹם
שֶׁהֵם, לְקַיֵּם בָּהֶם מִצְוַת נְטִילַת עֵם הַלּוּלָב בְּחַג הַסֻּכּוֹת שֶׁיָּבֵא
עֲלֵינוּ לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָנוּ בְּתוֹרָתְךָ עַל יַדִּי
מֹשֶׁה עַבְדְּךָ יוֹלֶקְחָתֶם לָכֵם בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן פְּרִי עֵץ הַדֶּרֶךְ כַּפּוֹת
תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֲבוֹת וְעֵרְבֵי נָחַל. וַיְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה'
אֱלֹקֵינוּ וְאֱלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲזָרְנוּ וּתְסַיְעֵנוּ לְקַיֵּם מִצְוַת זֶה שֶׁל
נְטִילַת לּוּלָב וְהִדּוּם וְעֵרְבָה וְאֶתְרוֹג כְּתוּבָה בְּזִמְנָהּ בְּחַג
הַסֻּכּוֹת שֶׁיָּבֵא עֲלֵינוּ לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב
לֵב, וְתִזְמֶינָנו לָנוּ אֶתְרוֹג יָפֶה וּמְהֻדָּר וְשָׁלֵם וְכֹשֶׁר כַּהֲלַכְתּוֹ:

ויהי רצון מלפני ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתברך כל מיני
האילנות ויוציאו פרותיהם ברבוי שמנים וטובים, ותברך
כל הגפנים שיוציא ענבים הרבה שמנים וטובים כדי שיהיה
היין היוצא מהם מצוי לרב לכל עמך ישראל לקיים בו מצות
קדוש ומצות הבדלה בשבתות ובמים טובים, ויתקיים בנו
ובכל ישראל אחינו מקרא שכתוב "לך אכל בשמחה לחמך
ושתה בלב טוב יינד כי כבר רצה אלהים את מעשיך" (קהלת
ט ז):

"באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי
עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי, אכלו רעים שתו ושכרו
דודים" (שה"ש, ה א).

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה'
צורי וגואלי:

